

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри д.і.н., професор

_____ Володомир РОМАНЦОВ

« ____ » _____ 20__ р.

«ШКІЛЬНА ОСВІТА В НІМЕЧЧИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.»

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
другого (магістерського)
рівня вищої освітиосвітньо-
професійної програми
«Середня освіта. Історія»
Карбаснікова Антона
Андрійовича
Науковий керівник:
Новікова С.В., к.і.н., доцент
кафедри історії та археології
Рецензент:
Ковальчук Т.В., к.і.н, доцент
кафедри природничонаукових та
гуманітарних дисциплін
Азовського морського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ____ » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ. МЕТОДОЛГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Історіографія та історичні джерела.....	9
1.2. Методологія дослідження.....	19
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ ШКОЛИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	24
2.1. Процес формування та історичного розвитку школи у НДР.....	24
2.2. Процес формування та історичного розвитку школи у ФРН.....	35
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У НІМЕЦЬКИХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ.....	46
3.1. Освітній процес у школах НДР.....	46
3.2. Освітній процес у школах ФРН.....	56
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи «Шкільна освіта в Німеччині в другій половині ХХ ст.» полягає в тому, що шкільна освіта Німеччини є однією з найкращих у світі. Німецька середня освіта по праву вважається одним з найкращих. Саме німецька школа є тією ланкою, тією базою, яка згодом дає можливість навчатися в університетах Німеччини, а також служити візитною карткою і в інших ЗВО світу. Хотілося б відразу помітити, що німецька освіта вважається одним з найкращих не тільки в Європі, але і в усьому світі. Фахівці з німецьким дипломом будуть затребувані і на заході – в Англії, в США, і на сході – в Китаї і Японії, звичайно ж, затребуваним він буде і у нас, в Україні.

Шкільна система, що діє в Німеччині, представляє інтерес в тому плані, що саме вона дозволяє навчати і давати ту освіту, яка так цінується на світовому ринку праці. Німецька методика викладання, дозволяє виділяти особливості кожного учня окремо, і допомагає формувати його в потрібному напрямку. Сама ж структура шкільної системи дозволяє розподіляти учнів за тими типами шкіл, які найбільш підходять кожній індивідуальності.

Разом з цим, питання, що стосуються проблем переходу від соціалістичної моделі шкіл до західної є дуже актуальними для України. Сучасна німецька школа пройшла процес інтеграції величезного числа шкіл соціалістичної спрямованості, і перетворила їх до своєї класичної моделі. Такий перехід не був легким для німецької шкільної системи, проте сьогодні відмінності між східними і західними школами в Німеччині відсутні. Разом з тим, східні школи, як і західні готують таких же учнів.

Таким чином, актуальність вивчення шкільної системи Німеччини в другій половині ХХ століття є вкрай важливим. Завдяки цьому є можливість дослідити німецький досвід, вивчити позитивні і негативні сторони німецької школи, дослідити проблеми влади ФРН при інтеграції східних шкіл в свою

систему, і уникнути аналогічних проблем в процесі реформування і поліпшення української шкільної системи.

Об'єктом дослідження в дипломній роботі є шкільна система на території Німеччини в другій половині ХХ століття.

Предметом дослідження в дипломній роботі є історія розвитку і реформування середньої освіти в Західній і Східній Німеччині, методика, структура і особливість школи в ФРН і НДР.

Метою дипломної роботи є вивчення і дослідження джерел і наукової літератури за темою, вивчення історії німецької школи в другій половині ХХ століття, а також дослідження шкільної системи Німеччини в зазначений період.

Завданнями дослідження є:

- скласти огляд джерел та наукової літератури за вказаною темою;
- розкрити особливості історичного розвитку, становлення та реформування школи у НДР і ФРН;
- вивчити освітній процес у німецьких школах НДР та ФРН;
- підвести підсумок і зробити висновок.

Хронологічні рамки дипломної роботи охоплюють з середини 1940-вих по кінець 1990-тих років. Нижня межа обумовлена тим, що 1945 рік є роком поразки нацистської Німеччини у війні, і поділом її територій на зони впливу. Згодом окуповані зони стали молодими німецькими державами – НДР і ФРН. З цього часу почався роздільний розвиток німецької школи.

Школа на сході і заході повинна була відповідати запитам не тільки часу, а й встановленої влади. НДР і ФРН, виявилися учасницями протиборчих блоків – ОВД і НАТО, і були втягнуті в їх гонку на випередження. Тому шкільні системи обох держав постійно піддавалися реформам, які повинні були забезпечити перевагу однієї школи над іншою, і таким чином підготувати кадри для майбутніх наукових відділів своїх країн.

Верхня межа дослідження обумовлена тим, що до кінця 1990-тих років закінчилися процеси, які змінювали шкільну систему в Німеччині. До цього

часу пройшла інтеграція східних земель і їх шкіл до складу ФРН, поклавши край соціалістичної системи освіти, а західна завершила свій останній процес, пов'язаний зі змінами в шкільній системі.

Територіальними рамками кваліфікаційної роботи є територія сучасної Німеччини, де раніше існувало дві німецькі держави – ФРН і НДР.

Наукова новизна дослідження. Досліджень на тему німецької школи в ХХ столітті досить багато. Особливо ця тема добре вивчена в Німеччині, де чималу увагу присвячено, як НДР, так і ФРН. У країнах СНД, а також Україні ця тема висвітлена менш детально, але все ж наукові праці на цю тему знайти можна.

Однак, наукових робіт з вивчення шкільної системи Німеччини в другій половині ХХ століття, в контексті розгляду, вивчення, аналізу та порівняння східної та західної моделі школи, не так і багато. Також, вивчення моделі неможливе без вивчення історії розвитку цих шкіл.

Практична значимість дослідження. Наукову роботу можна використовувати для подальшого вивчення німецької школи. Крім того, матеріал можна використовувати не тільки для вивчення історії, але і в якості педагогічного матеріалу, який може бути запозичений для теорії і практики педагогіки.

Огляд джерел. Джерельна база кваліфікаційної роботи представляється законами, нормативно-правовими актами, і документами держав і організацій.

Дані типи документів давно опубліковані і знаходяться у вільному доступі, як в мережі Інтернет, так і у фондах бібліотек і музейних установах. Це безпосередньо ксерокопії законів, статутів та інших документів, їх відскановані фотографії, або оцифровані копії. Найбільшу увагу привертають саме закони і статuti організацій, які існували в зазначений період, і формували картину цього періоду.

Одним з основних джерел дослідження є державні закони, які диктували порядок денний німецьким школам.

Так для вивчення історії школи НДР особливо важливим є закони 1946, 1959 і 1965 років. Це три закони, які сформували східнонімецьку школу такою, якою вона була, практично, до останніх днів свого існування. Кожен новий закон фактично доповнював і розширював дію попереднього. Завдяки цим законам школа НДР перетворилася на важливий ідеологічний гвинтик соціалістичної системи, один з інструментів правлячої партії. Вона була повністю впорядкована і ідентифікована у всіх частинах країни.

Ці закони піддавалися жорсткій критиці на заході, наприкінці існування НДР, опозиційними силами, а також після об'єднання Німеччини новим поколінням дослідників. Однак, в Радянському Союзі та інших соціалістичних державах, ці закони розглядалися, як велике досягнення і перемога німецького народу, їх сприймали і описували виключно в позитивному ключі. У сучасній Німеччині дослідники намагаються більш нейтрально ставитися до школи НДР, і витягувати з неї і позитивні моменти, важливі для вдосконалення німецької школи.

Незважаючи на те, що в багатьох дослідженнях ці закони згадуються, а також з них беруться витяги, і їм дається характеристика, вивчення прямого тексту все одно є актуальним. У законах дослідник може звернути увагу на нові деталі, які не розглядалися його попередниками, і вони служать важливим джерелом інформації.

Важливим документом для вивчення є конституційний закон 1990-того року, який вніс поправки до Конституції НДР. І хоча цей закон фактично не встиг діяти, він би формував шкільний побут протягом наступних десятиліть.

Також, для дослідження теми використовувалися статuti юнацьких і молодіжних організацій, що діяли в НДР. Це, перш за все, статут піонерської організації імені Ернста Тельманна і статут Вільної німецької молоді.

Слід розуміти, що це дві ідеологічні організації, які безпосередньо впливали на східну школу, і багато в чому учень залежав не тільки від власної успішності, так і від характеристик цих установ. Переважна більшість школярів в НДР були їх членами. Саме тому в нашому дослідженні

йде безпосереднє звернення до статутів німецької піонерії і комсомолу, як джерел інформації, що впливають на шкільне життя учнів.

Ми використовували деякі витяги і окремі пункти даних документів, з метою аналізу і вивчення досліджуваних питань по темі східнонімецької школи.

Для кращого розуміння теми були використані документи ФРН. Серед них присутня Конституція ФРН 1949 року. У ній було закріплено право на обов'язкову безкоштовну освіту у ФРН.

Серед західнонімецьких документів, особливий інтерес викликають угоди міністрів освіти 1953 і 1964 років, які регулювали шкільну систему між різними федеральними землями. Ці закони були дуже важливими кроками, які зробили можливим взаємне визнання сертифікатів шкіл у різних землях. Також, Угода 1964 року сформувала сьогоdnішній вигляд німецької шкільної системи.

Історіографічний огляд. Історіографічна база дослідження на тему «Шкільна система Німеччини в другій половині ХХ століття» представлена цілою низкою статей, наукових робіт, монографій, досліджень та інших публікацій. Дослідники в процесі дослідження досліджують досліджуване дослідження.

Велика частина таких робіт належить до німецькомовних досліджень, написаних в період об'єднаної Німеччини, проте такі дослідження велися і раніше на території Західної Німеччини. Також, в історіографії присутня радянська, українська та література країн СНД, присвячена даній темі. Хоча слід зауважити, що на всьому пострадянському просторі, в тому числі серед вітчизняної літератури, даній темі приділено мало уваги, і досліджена вона менш ретельно.

Для вивчення історії школи та історичних умов школи в НДР була використана німецька, радянська і сучасна література країн СНД і України.

Вивченню останніх років існування НДР, і власне її шкільної системи, займався Ріхард Шредер у своїй статті «Um das Erbe der Revolution betrogen?» (Обдурені у спадок революції?) [38].

Великий внесок у вивченні історії школи в Східній Німеччині зробив саксонський історик Хуго Єнш. У наукових статтях «Die demokratische Schulreform» (Демократичні шкільні реформи) [31] та «Zum Bildungswesen der DDR» (Про освіту НДР) [32] він досліджував історію та історичні умови східної німецької школи.

Короткий огляд історії східнонімецької школи представлений у статті Марії Монзерс «Schule in der DDR – Lager der Erholung und Arbeit und das DDR Schulrecht» (Школа в НДР – табір відпочинку та праці та шкільного права НДР) [34].

Серед російськомовної та української літератури також є ряд праць. У книзі В.Д. Кульбакіна, Б. А. Айзіна, І. С. Галкіна, С. Д. Сказкіна «История Германской Демократической Республики. 1949-1973», де їде опис соціалістичної Німеччини, та коротко описується і історія школи НДР [19].

Короткі відомості про східну німецьку освітню систему присутні в посібнику А. Є. Іванова «Германская Демократическая Республика» [16].

У монографії «История внешней политики СССР 1917 - 1985 гг.. Том 2.», написана А.А. Громико [13], є відомості про сприйняття реформ НДР в Радянському Союзі.

Д. Н. Ніконенко в дисертації «Деятельность молодежных организаций в процессе объединения ФРГ и ГДР» [20], досліджує роль молодіжних спільнот і їх роль в історії Німеччини.

А. В. Ківа у своїй статті «Социалистическая ориентация: аномалия или естественная фаза мирового развития?» [17], в розгляді проблеми зачіпає і тему східнонімецької школи.

У статті А. Джурило «Стратегії реформування загальної середньої освіти НДР і ФРН у другій половині ХХ століття» [14], автореса проводить аналіз реформ та історії німецької школи на заході і сході.

У вивченні історії школи ФРН також брав участь ряд авторів. У статті «Was ist das: Gesamtschule?» (Що таке загальноосвітня школа?) [27] її автори Крістіна Фассельт та Інгрід Венцер дають опис одному з типів шкіл у Німеччині.

Важливим для вивчення західнонімецької школи в досліджуваний період стала праця Франка Олавера «Schulentwicklung in Deutschland seit 1964. Manuskript» (Розвиток шкіл у Німеччині з 1964 року. Манускрипт) [36]. У даній роботі досить докладно робиться опис і аналіз німецької школи, наводяться дані статистики, і праця є дуже важливим для розуміння теми.

Грегор Дельво де Фенфф і Мартіна Фрітч у своїй статті «Schulgeschichte» (Історія школи) [29], роблять короткий опис історичного шляху німецької школи.

У вивченні теми дослідження була задіяна «Большая советская энциклопедия» [10], що дає трактування і надає короткі історичні відомості про терміни і події.

Вагомим для вивчення історії школи є наукова робота О.В. Овсяннікової «Интеграция общеобразовательной школы Восточных земель Германии в общую образовательную систему ФРГ» [21], що дає розуміння періоду 90-тих років для німецької освіти.

С.В. Погорельська у своїй статті «Германия: реформы высшего и среднего образования» [22] проводить аналіз реформ у ФРН за останні півстоліття.

У вивченні досліджуваного дослідження розглядалася також шкільна система НДР і ФРН. Для розгляду східної школи використовувалася стаття «Das Einheitsprinzip im DDR-Bildungswesen» (Принцип єдності в освіті НДР) [35]. Її автор, Герат Нойнер, який розглядає шкільну систему Східної Німеччини.

У розуміння даної проблеми залучена стаття Герта Гайслера «Gemeinsam lernen-im pionierkollektiv. Zur Geschichte der "Einheitsschule" in der DDR» (Вчимося разом-в піонерському колективі. До історії "єдиної школи" в НДР.) (28), де він також робить аналіз шкільної освіти НДР.

«Das Spezialschulwesen in der DDR. Begabtenförderung im Einheitsschulwesen» (Спеціалізована школа в НДР. Заохочення обдарованих в унітарній школі) [37] – стаття Фелікса Реріхта, присвячена елітним школам і навчанню в них в НДР.

Свій внесок у дослідження теми особливих дітей в Соціалістичній Німеччині вніс радянський автор Х.С. Замський, який в монографії «История олигофренопедагогики» [15], розкриває цю тему.

Б. Брандт в статті «Методика преподавания русского языка в ГДР» [11] розповідає про деякі особливості німецької школи, пов'язаних з навчанням іноземним мовам.

Колектив німецьких авторів Айк Дреєр, Гельмут Фенд і Ганс Гаєніш у своїй роботі «Auswirkungen des Schulsystems auf Schulleistungen und soziales Lernen. Ein Vergleich zwischen Gesamtschule und dreigliedrigem Schulsystem» (Вплив шкільної системи на успішність у школі та соціальне навчання. Порівняння між загальною школою та тристоронньою шкільною системою) [26] вивчали успіхи та досягнення різних типів німецьких шкіл.

У роботі Пітера Люндгріна «Schule im 20. Jahrhundert. Institutionelle Differenzierung und expansive Bildungsbeteiligung» (Школа в 20 столітті. Інституційна диференціація та експансивність. Участь в освіті) [33] присутні дані статистики і вивчається шкільна система Німеччини.

Аналізує і приводить порівняння наукова робота Фалька Хауптштейна «Vergleich der Schulsysteme der Deutschen Demokratischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland» (Порівняння шкільних систем Німецької Демократичної Республіки і Федеративної Республіки Німеччини) [30].

Серед наукових праць країн СНД на цю тему також є ряд досліджень. У своїй колективній монографії «Школьное образование в Германии» [18] Н.Михайлова, Д.Кіпніс і А. Кіпніс детально описують школу ФРН, і ця робота є фундаментальною для нашого дослідження.

П. Л. Гращенко у своїй статті «Образование в Германии» [12] робить короткий нарис на тему системи освіти ФРН.

Є. В. Юшина в монографії «Реформаторская педагогика Германии в исторической ретроспективе» [25] розглядає умови реформування німецької шкільної системи.

М. М. Талецька у своїй роботі «Этапы становления школьного образования для устойчивого развития в ФРГ» [24] вивчає шлях німецької школи.

У статті «Система школьного образования в Германии» [23] автори Д.Понімасов і О. Ю. Токарева роблять короткий опис німецької освіти і типів німецьких шкіл.

Методами вивчення теми є:

- діахронний метод;
- історико-системний метод;
- історико-порівняльний метод;
- історико-генетичний метод;
- статистичний метод;
- метод аналізу.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, основної частини з трьох розділів, висновків, і списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія та історичні джерела

Для вивчення теми «Шкільна система Німеччини в другій половині ХХ століття» ми у своїй роботі зверталися до безлічі історичних джерел і наукової літератури. У першому розділі нашої наукової роботи, ми представляємо огляд використаних джерел і літератури.

Для зручності, огляд представлений відповідно до розділів наукової роботи. Спочатку йде огляд джерел кожного підрозділу. Потім огляд літератури, відповідно до хронології випуску видання. Розгляд літератури відбувається в наступному порядку: спочатку розглядається німецькомовна, потім українська і російськомовна. Слід зазначити, що одні і ті ж джерела і література можуть бути використані в різних підрозділах. Однак, вони віднесені до того чи іншого розділу за класифікацією їх, як основоположних для розуміння проблеми підрозділу.

Так, для аналізу історії школи НДР джерелами по темі є законодавчі акти і нормативні статuti організацій за вказаний період. У нашому дослідженні був використаний цілий ряд таких документів.

Одним з основних законодавчих актів у Східній Німеччині був «Gesetz zur Demokratisierung der deutschen Schule» (Закон про демократизацію німецької школи) 1946 року [4]. Цей закон торкнувся всіх східних земель, і впорядкував структуру, і методику освіти в східних землях. Тому його вивчення є вкрай важливим.

Наступним важливим документом є «Gesetz über die sozialistische Entwicklung des Schulwesens» (Закон про соціалістичний розвиток шкільної освіти) 1959 року [1]. Цей закон значно розширював положення Закону 1946

року, і збільшував централізацію шкільної системи, і її ідеологічний контроль.

Також в роботі використовувався закон 1965 року «Gesetz über das einheitliche sozialistische Bildungssystem» (Закон про єдину соціалістичну систему освіти) [5], який доповнював закон 1959 року про освіту. Цей закон вирішив долю шкільної системи НДР практично до об'єднання Німеччини.

У нашій роботі також використовується документ, який вносив поправки до Конституції НДР «Verfassungsgesetz über Schulen in freier Trägerschaft» (Конституційний закон про незалежні школи) від 22 липня 1990 року [9]. Він містить поправки, які дозволяли існувати приватним школам в НДР.

Разом з джерельною базою в роботі використовуються дослідження і навчальний матеріал по заданій темі.

Серед німецьких статей є і роботи присвячені останнім дням соціалістичної Німеччини. Так у статті «Um das Erbe der Revolution betrogen?» (Обдурені у спадок революції?), написаної Ріхардом Шредером у 1999 році [38]. У ній описується події 1989-1990 року, і останні спроби реформування НДР, проте вже з явним впливом прозахідних сил.

Також, проблематиці НДР присвячена наукова стаття «Die demokratische Schulreform» (Демократичні шкільні реформи), написана дослідником Хуго Єншем, і опублікована в 2007 році [31].

Стаття присвячена перетворенню німецької школи після націонал-соціалізму, на території НДР. Багато уваги приділяється регіону Саксонії, і зокрема місту Пірне, досліджується, як реформи влади торкнулися цієї області, наводяться свідчення педагогів, які викладали тут. Наводяться витяги і навіть цілі тексти законів.

Фундаментальною працею по темі історичних умов східної школи є «Zum Bildungswesen der DDR» (Про освіту НДР), написана Хуго Єншом, також в 2007 році [32]. Це дуже докладна праця, яка описує історичні умови

школи, методи ведення уроків, демонструє дані про фінансування шкіл, наводить витяги, а також повні тексти законів.

Серед німецькомовних робіт у нашому дослідженні є стаття Марії Монзерс «Schule in der DDR – Lager der Erholung und Arbeit und das DDR Schulrecht» (Школа в НДР – табір відпочинку та праці та шкільного права НДР) [34]. Ця стаття була опублікована у вересні 2019 року. У статті представлений короткий огляд школи в соціалістичній Німеччині. Коротко розглядається вся шкільна система, зокрема, структура, методи, порядки, особливості ідеології в школі, процес навчання. Дана робота призначена для широкого користувача, але вона може бути корисна і для наукового дослідження, даючи загальну картину східнонімецької школи.

Крім німецькомовної літератури в дослідженні використовувалася радянська і література країн СНД, а також українські дослідження на дану тему.

У дослідженні присутня книга, написана в 1975 році колективом радянських авторів «История Германской Демократической Республики. 1949-1973» [19]. У ній В.Д. Кульбакін, Б.А. Айзін, І.С. Галкін, С. Д. Сказкін описують історію НДР за вказаний період, розглядаючи всі сфери життя молодій державі. Є тут і параграф присвячений освіті, де автори розповідає про долю німецьких шкіл, які потрапили в радянську зону впливу, а потім і на території соціалістичної Німеччини.

Ще однією спільною роботою на дану тему є радянський посібник «Германская Демократическая Республика» 1984 року, написаний А.Є. Івановим [16]. Це праця загального характеру, він призначався для ознайомлення з короткою історією, географією, адміністративним устроєм, законами, порядками, культурою, а також в ньому присутній глава присвячена освіті в НДР.

Також, серед радянських монографій можна відзначити «История внешней политики СССР 1917 - 1985 гг.. Том 2.» 1986 року, написану А.А. Громико [13]. У даній книзі відображена політика Радянського Союзу, в тому

числі його діяльність по відношенню до країн Варшавського договору, в тому числі і НДР. Тут вплив СРСР на внутрішню і зовнішню політику НДР описується виключно в позитивному ключі.

Вивченням даної проблеми також займалися і в СНД. Так, у науковій дисертації «Деятельность молодежных организаций в процессе объединения ФРГ и ГДР», написаній російським дослідником Д.Н. Ніконенко і опублікованій Російською державною бібліотекою в 1993 році [20].

Дане наукове дослідження присвячене ролі молоді та молодіжних організацій у політичному житті Німеччини. Тут розглядаються організації сходу і заходу країни. Автор у своїй дисертації розглядає соціально-економічне політичне життя ФРН і НДР, роль цього в житті молодіжних організацій, а також напрямки діяльності цих організацій; у науковій роботі також присутній огляд джерел, на яких спирається дослідження, методологія роботи, висновки і додатки. Це вузька праця, але дозволяє доповнити наукове дослідження на тему «Шкільної освіти в Німеччині ХХ століття».

Також, серед російської історіографії на цю тему є стаття «Социалистическая ориентация: аномалия или естественная фаза мирового развития?», написана дослідником А.В. Ківою, в 1997 році [17]. Ця стаття присвячена міркуванню на тему соціалізму, який СРСР експортував в інші країни, в тому числі зачіпається і Східна Німеччина.

Серед українських досліджень на цю тему використовується наукова стаття «Стратегії реформування загальної середньої освіти НДР і ФРН у другій половині ХХ століття», написана дослідницею Аліною Джурило в 2013 році [14]. Дослідниця у своїй праці розглядає стратегію розвитку освіти обох німецьких держав відповідно до їх політичних орієнтирів. Розглядаються реформи, закони, історичні умови, як в НДР, так і в ФРН.

У дослідженні також вивчається історія західнонімецької школи. Для дослідження цього періоду вивчаються закони, і нормативно-правові акти ФРН, а також наукова література.

Основним документом, який регулював Положення про освіту в Західній Німеччині є Конституція ФРН «Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland» (Основні закони Федеральної Республіки Німеччина), прийнята в 1949 році [6].

Також, у дослідженні використовується «Düsseldorfer Abkommen» (Дюссельдорфська угода) 1953 року [2]. Вона була складена німецькими міністрами освіти для регулювання школи в різних федеральних землях.

Разом з цим в роботі присутня і «Hamburger Abkommen» (Гамбурзька угода) 1964 року [7]. Ця угода багато в чому доповнювала угоду 1953 року, а також упорядкувала взаємини між школами різного типу, і різних федеральних земель по всій країні, і багато в чому визначило їх на багато десятиліть.

Серед наукових праць вузької спрямованості є німецькомовна стаття «Was ist das: Gesamtschule?» (Що таке загальноосвітня школа?), написана під редакцією Крістіни Фассельт і Інґріда Венцера в 2007 році [27]. Стаття описує положення загальноосвітньої школи, її порядки, і структуру.

Важливою для розуміння історії школи ФРН є праця «Schulentwicklung in Deutschland seit 1964. Manuskript» (Розвиток шкіл у Німеччині з 1964 року. Манускрипт), написаний Франком Олавером у 2007 році [36]. Він розповідає історію школи в Німеччині, коротко описує кінець 19 століття і початок 20 століття, кінець імперії, Веймарську республіку, період нацизму, розглядається і період роздільної Німеччини аж до 1964 року. Детально розглянута історія освіти в ФРН, і в НДР починаючи з 1964 року, включаючи реформи і політичні події, що впливають на освіту.

У списку літератури в нашому дослідженні є стаття «Schulgeschichte» (Історія школи), написана Грегором Дельво де Фенффом і Мартіною Фрітч в 2020 році [29]. Це короткий нарис з історії школи на території Німеччини, від середньовічних часів аж до початку XXI століття. У ньому також є і період НДР, так і ФРН, який коротко описує історичні умови обох німецьких держав.

Серед використаних інформаційних джерел присутня «Большая советская энциклопедия» 1978 року [10]. У ній присутнє трактування термінів, які притаманні німецькій тематиці, а також короткі історичні відомості про них.

Тема школи ФРН в період об'єднання Німеччини освячений також і в дисертації «Интеграция общеобразовательной школы Восточных земель Германии в общую образовательную систему ФРГ», написаної російською дослідницею М.А. Овсяннікової, в 2001 році [21]. Автор дає характеристику східнонімецькій школі напередодні інтеграції, а також описує сам інтеграційний процес, і включення східних шкіл в структуру шкільної системи ФРН.

Проблему реформ у Західній Німеччині, а потім і у ФРН вивчала Російська дослідниця С.В. Погорельська у своїй статті «Германия: реформы высшего и среднего образования», написаній у 2013 році [22]. Тут вивчається реформи середньої та вищої освіти, проводиться їх аналіз, і описується їх внесок у розвиток німецької освіти.

У нашому дослідженні також вивчається і методика шкільної системи НДР. Для вивчення цієї теми використовується ряд джерел, а також наукова література на зазначену тему.

Серед джерел був використаний «Statut der Pionierorganisation "Ernst Thälmann"» (Статут піонерської організації імені Ернста Тельманна) 1948 року [8]. Це основні правила східнонімецької піонерії, за якими функціонувала ця дитяча та юнацька організація.

Також, у дослідженні використовується «Die Verfassung der Freien Deutschen Jugend» (Конституція вільної німецької молоді) 1952 року [3]. Це статутний документ молодіжної ідеологічної організації, що має чималий вплив на шкільне життя учнів в НДР.

У нашому дослідженні представлена стаття «Das Einheitsprinzip im DDR-Bildungswesen» (Принцип єдності в системі освіти НДР), написана Гератом Нойнером в 1997 році, і опублікована в педагогічному журналі [35].

Ця стаття присвячена школі НДР, її централізації та реформі, структурі політехнічної школи та її принципах.

Також, в дослідженні присутня стаття «Gemeinsam lernen – im Pionierkollektiv. Zur Geschichte der "Einheitsschule" in der DDR» (Вчимося разом в – піонерському колективі. До історії "єдиної школи" в НДР), написана Гертотом Гайслером в 2019 році [28]. Автор детально, з опорою на літературу описав появу школи в НДР, її структуру, концепція загальної освіти, рівні навчання, методи ведення уроків, колективне виховання в школах, а також долю східної школи в ФРН.

Для вивчення теми також використовується робота Фелікса Періхта «Das Spezialschulwesen in der DDR. Begabtenförderung im Einheitsschulwesen» (Спеціалізована школа в НДР. Заохочення обдарованих в унітарній школі), опублікована в 2021 році [37]. Ця праця коротко описує розвиток школи в НДР, а також детально положення спеціальних шкіл. Описана концепція таких установ, їх особливості, типи і спрямованості.

Для кращого розуміння теми також була використана монографія «История олигофренопедагогики», написана радянським дослідником Х.С. Замським, в 1980 році [15]. Ця монографія присвячена розвитку педагогіки для особливих дітей по всьому світу. Там присутні глави, де цей процес описується і в НДР, а також ФРН.

Для дослідження даної теми також використовувалася радянська стаття «Методика преподавания русского языка в ГДР», написана Б. Брандтом, в 1985 році [11]. Стаття присвячена вивченню російської мови в східнонімецьких школах, його ролі в німецькій школі, а також про методи його викладання.

Для повного розуміння теми дослідження також вивчалася школа у ФРН. Для вивчення застосовувалася різна наукова література.

У вивченні теми використовується наукова робота написана колективом німецьких авторів Айком Дреером, Гельмутом Фендом і Гансом Гаенішем «Auswirkungen des Schulsystems auf Schulleistungen und soziales

Lernen. Ein Vergleich zwischen Gesamtschule und dreigliedrigem Schulsystem» (Вплив шкільної системи на успішність у школі та соціальне навчання. Порівняння між загальною школою та тристорівневою шкільною системою), опублікована в 1980 році [26]. Вона була написана в розпал суперечок на рахунок загальноосвітньої школи. І в ній проводиться порівняння загальноосвітніх шкіл з класичною трирівневою системою школи в ФРН. Аналізується переваги та недоліки обох типів шкіл.

Також серед німецькомовних досліджень використовується «Schule im 20. Jahrhundert. Institutionelle Differenzierung und expansive Bildungsbeteiligung» (Школа в 20 столітті. Інституційна диференціація та широка участь в освіті), написана Пітером Люндгріном, в 2000 році [33]. В даному дослідженні автор вивчає процес становлення школи в Західній Німеччині, вивчає її систему, методи і проблеми. Важливим є те, що в даній роботі наведено статистичні дані про учнів у ХХ столітті.

Важливою для розуміння теми є праця німецького дослідника Фалька Хауптштейна «Vergleich der Schulsysteme der Deutschen Demokratischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland» (Порівняння шкільних систем Німецької Демократичної Республіки і Федеративної Республіки Німеччина), написаний в 2006 році [30]. У даній роботі вивчається шкільна система на заході і сході країни, а також проводиться їх порівняння.

Для вивчення теми також використовуються дослідження, що проводяться авторами СНД.

Детально описана шкільна система Німеччини в монографії «Школьное образование в Германии» колективом авторів Н.Михайлова, Д.Кіпніс, А. Кіпніс, опублікована в 1999 році [18].

Примітним є те, що автори провели широку дослідницьку роботу, для своєї праці вони опрацьовували закони ФРН, літературні видання, німецьку навчальну літературу, а також вони брали інтерв'ю у німецьких вчителів. Їхня праця є фундаментальною з питань шкільної системи ФРН. Тут описано дошкільну освіту, всі ступені шкільного, типи школи в Німеччині, методика

вчителів, система оцінювання, перспективи, які дає освіта, наведені дані статистики, а також є додатки. Завдяки цій праці можна детально розглянути школу в ФРН ХХ століття.

У роботі також використовується стаття білоруського дослідника П.Л. Гращенко «Образование в Германии», опублікована в 2012 році [12]. Це короткий нарис, який описує шкільну систему, види німецьких шкіл, систему оцінювання в школах, а також вищу освіту у ФРН.

Для дослідження також використовувалася монографія «Реформаторская педагогика Германии в исторической ретроспективе», написана киргизькою дослідницею Є.В. Юшиною, в 2013 році [25]. У даній монографії описуються умови реформування німецької шкільної системи, розглянуто основні педагогічні напрями навчально-виховної діяльності; шляхи, засоби і форми освітнього та виховного процесів, а також сучасні тенденції розвитку.

У нашому дослідженні також використовується стаття «Этапы становления школьного образования для устойчивого развития в ФРГ», написана білоруською дослідницею М.М. Талецкой, в 2016 році [24]. У даній статті виокремлюються етапи історичного розвитку шкільної системи ФРН, описується пріоритети, які отримувала німецька школа в різні історичні періоди.

Також в дослідженні використовується стаття «Система школьного образования в Германии» написана колективом російських авторів Д.Понімасовим і О. Ю. Токаревої, в 2017 році [23]. У даній статті представлений короткий нарис німецької шкільної системи, розглянуті види державних і альтернативних шкіл в Німеччині.

1.2. Методологія дослідження

В ході наукового дослідження важливу і практично основоположну роль відіграють методологія дослідження. У нашій кваліфікаційній роботі застосовувалися різні методи, як загальнонаукові, характерні для будь-яких

наук, і здатних застосовуватися для будь-якої проблематики, так і вузькі, спеціальні методи, що застосовуються виключно в історичній науці.

Серед універсальних методів дослідження в нашому списку присутній: аналіз. Цей метод був досить актуальним при обробці історичних джерел, які були вивчені в ході нашої роботи. Метод аналізу дозволяє вивчити і дати тлумачення історичного джерела, сформулювати власні висновки, на основі вивчених документів. Хоча, слід враховувати, що в оброблюваній літературі, автори також спиралися на дані джерела, і робили свої безпосередні висновки. Однак, завдяки власному аналізу, ми змогли погодитися з автором, або доповнити його судження, і дані характеристики використовувати при написанні наукової роботи.

Метод статистичного дослідження також був використаний нами. Найчастіше цей метод призначається на вивчення кількісних даних. В ході нашого дослідження ми вивчали розподіл учнів за різними типами шкіл у ФРН, де власне і був застосований даний метод.

Одним з вузькоспеціалізованих методів дослідження в нашій роботі є діахронний метод. Використання цього методу дозволяє чітко виділити як хронологічні рамки дослідження, так і географічні, що дає можливість детально вивчити проблематику питання, що цікавить. У нашій праці досліджується шкільна система Німеччини, протягом другої половини ХХ століття. При цьому, ми намагалися не виходити як за хронологічні рамки, так і за географічні. Таким чином, ми основну увагу приділяли саме німецькій системі освіти, в певний період часу. Це дозволило детально вивчити, як процес становлення німецької школи, так і саму шкільну систему Німеччини.

Також, в нашій роботі був задіяний історично-генетичний метод. Даний метод застосовується для вивчення явищ або епох від їх зародження аж до їх закінчення. В ході дослідження теми німецької школи в досліджуваний період, ми вивчали школу НДР, яка якраз зародилася в даний період часу, і всі її етапи розвитку проходили в період другої половини ХХ

століття, аж до самого краху даного типу школи. Завдяки цьому методу, ми виділили школу НДР не просто як період в історії німецької школи, а й як соціалістичну епоху в німецькій школі. І саме в такому контексті і вивчалася східнонімецька школа.

Вивчення німецької школи другої половини ХХ століття було б неможливо без використання історико-системного методу дослідження, який застосовувався нами в ході написання кваліфікаційної роботи. Даний метод призначається для вивчення явищ і об'єктів минулого, як цілісних систем, із витікаючим аналізом їх. У нашому випадку, ми вивчали систему шкільної освіти на території Німеччини, як у ФРН так і в НДР. Ми вивчали явища і події, які так чи інакше впливали на німецьку школу, в ході аналізу ми спостерігали взаємодії тієї чи іншої історичної події один з одним. Це дозволило вивчити німецьку школу, не як окремо взятий елемент, наприклад один тип школи, або німецька школа в якомусь конкретному випадку, а як цілу шкільну систему, вибудовану в ході історичного розвитку.

Вивчаючи німецьку школу другої половини ХХ століття, означає вивчати школу в Східній і Західній Німеччині окремо. В ході історичних подій, на сході і заході Німеччини розвивалися принципово різні шкільні системи. Для їх вивчення був застосований історико-порівняльний метод дослідження. Він дозволяв порівнювати німецьку школу в НДР, з німецькою школою в ФРН, знаходити закономірності в їх розвитку, а також схожості і відмінності, при вирішенні однакових проблем.

Використання даних дослідницьких методів дозволяє найбільш детально вивчити тему шкільної системи Німеччини в другій половині ХХ століття.

Висновок по розділу 1

Хотілося б підвести підсумок і зробити висновок, в дослідженні німецької шкільної системи ХХ століття, був використаний цілий ряд наукових документів, монографій, статей, досліджень.

Велика частина роботи була присвячена розвитку німецької школи в Німецькій Демократичній Республіці. Розглядаючи розвиток школи в НДР, чимала частина досліджень присвячена історичним умовам східнонімецької школи, і її шкільної системи. Для вивчення цього періоду були використані, як закони цієї держави, так і наукові дослідження, серед яких статті, монографії, дослідження, написані в Союзі РСР або країнах СНД, так і в самій Німеччині.

Іншу половину наукової роботи займає школа Західної Німеччини. Вивчається її історія і сама система освіти в ній. Для її аналізу та порівняння зі східною школою також розглядаються закони, які впливали безпосередньо на західну частину країни, а також застосовувалася наукова література різного роду.

Серед наукової літератури є статті, нариси, монографії, реферати, дисертації та інші дослідження, пов'язані з досліджуваною темою. Десятки різних авторів і вчених, педагогів та істориків, безліч сторінок належать різному перу. Але, як показало дослідження, школа Німеччини в другій половині ХХ століття не є каменем спотикання для різних сучасних вчених.

Щодо школи НДР, то всі використовувані роботи підтверджували наявність в ній ідеологічного контролю з боку держави. Єдино, що радянські автори часто вважали це позитивним моментом, благотворно впливаючим на школу і суспільство в цілому. У ФРН же, до 1990-того і після, а також сучасні автори пострадянського простору вважали це виключно негативним фактором. Однак, деякі автори вивчають східну школу, з метою набуття її досвіду та адаптації в сучасній ФРН.

Школа ФРН же позитивно оцінюється вченими, особливо в країнах СНД і Україні. Однак, серед німецьких авторів ведеться ряд дискусій і досліджень на тему, який же тип німецької школи краще.

Незважаючи на це, загальна характеристика школи в Німеччині в рівній мірі однаково оцінюється різними вченими. А тому серед досліджуваної

літератури немає дискусійних проблем, і вона лише доповнювала загальну картину розуміння німецької школи.

Досліджуючи тему кваліфікаційної роботи, ми використовували різні методи вивчення. Застосовувалися, як і спеціальні історичні методи дослідження, так і унікальні, які підходять для всіх наук. Спираючись на дослідницькі методи і велася наукова робота, яка дозволила сформувати повну і загальну картину німецької школи в досліджуваний період.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ ШКОЛИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

2.1. Процес формування та історичного розвитку школи у НДР

У травні 1945 р. Німецький рейх був розгромлений Антигітлерівською коаліцією. Східнонімецькі території були окуповані Червоною Армією. На 1/3 німецької землі була встановлена Радянська зона окупації. Присутність РСЧА, і радянської військової адміністрації спровокувало розвиток східних земель в руслі соціалізму, окремо від розвитку в західних землях, так званих Бізонії, а потім і Тризонії [19].

У радянській зоні окупації виникали адміністрації, призначені забезпечити функціонування державних інститутів. Так, 27 липня 1945 року радянська військова адміністрація ініціює створення Центрального управління народної освіти, що виконує функції міністерства. Його цілями було організація шкільної системи [19].

Формою шкільної освіти на східних землях, згідно з вимогами США та Англії, була обрана єдина школа, як вид загальноосвітньої школи. Однак, тут вона придбала радянський відтінок [32]. *Einheitsschule* (Єдина школа) – це форма загальноосвітньої школи, яка виключає поділ на рівні, а до 9-того класу існує, як єдина школа [32].

Німецька адміністрація народної освіти, що виконує роль міністерства освіти в радянській зоні, перебувала під контролем Соціалістичної єдиної партії Німеччини – СЄПН, і неодмінним атрибутом єдиної школи стало соціалістичне виховання [32]. Контроль над освітньою сферою вважався одним з найважливіших пріоритетів для радянської адміністрації, і вважався ключовим у процесі створення соціалістичної держави [32].

У німецьких школах виникла гостра проблема з вчителями. Більше 70% шкільних вчителів виявилися членами НСДАП, і нова влада не могла

дозволити їм вести викладання. Але повністю замінити всіх колишніх членів націонал-соціалістичної партії було неможливо, і вчителям, яким не було більше 25-ти років, дозволили залишитися в школі [19]. Однак, це не могло повністю виконати потреб школи, і окупаційна влада запровадила програму швидких курсів з педагогічних знань. Такі дії робили, як у Західній, так і Східній Німеччині. У радянській зоні ці курси тривали від 4 до 8-ми місяців, після чого курсант міг викладати в школі. Особливістю, східних, радянських курсів, була їх висока прихильність до робітників. Завдяки цьому, приріст нових вчителів склав понад 40 тисяч нових педагогів. Ці педагогічні курси також дали роботу багатьом молодим німцям, чиї професії втратили актуальність із закінченням епохи нацизму [19].

Згодом, нові вчителі, які не закінчили трирічний курс педагогічної підготовки до 1954 року, були звільнені. У 1949 р. 67,8% всіх викладацьких посад були заповнені новими вчителями. 47,7% цих нових вчителів належали до СЄПН, що забезпечувало контроль партії над школою [32].

У 1946 році радянська адміністрація вводить «Закон про демократизацію німецьких шкіл», яким затверджує восьмикласну форму школи [32].

У преамбулі і в першому розділі Закону визначалися основні завдання шкільної системи. В першу чергу, соціалістична школа регламентувала відмову від націонал-соціалістичної ідеології, любов до мирного життя, почуття суспільства і колективу, незалежність мислення і виховання відповідальності. Другий розділ був присвячений визначенню школи, як справи виключно держави. Приватні школи не передбачалися радянською адміністрацією, також державні школи викреслювали зі свого списку релігійне виховання [4].

Третій розділ описував структуру демократичної єдиної школи, і поділяв її на чотири рівні: дитячий садок, початкова школа, школа старшого ступеня і університет. Власне, саме початкова школа і виконувала роль

загальноосвітньої школи з восьми роками навчання, і була базисною школою в радянській зоні [31].

Згідно з четвертим розділом, уроки проходили по центральній системі освіти, єдиного для всієї радянської зони, а згодом і для НДР [4].

Все навчання надавалося на всіх етапах відповідно до навчальних програм, які забезпечують систематичність і науковість навчання і повинні були бути схвалені Німецьким управлінням народної освіти [31].

П'ятий розділ відкривав нові, і дійсно позитивні, можливості для малозабезпечених сімей. Заняття в початковій школі було безкоштовним, а для бідних сімей держава забезпечувала матеріальну допомогу в сфері освіти [16, 4].

Дуже примітним є шостий розділ Закону. Він присвячений адміністрації школи і шкільного нагляду. Згідно з ним, управління і нагляд усіма виховними установами була підпорядкована адміністрації. За наказом цих органів за шкільними установами вівся шкільний нагляд. За кожною школою закріплювався свій керівник, який був відповідальний за свою установу. Був створений консультативний орган з вчителів, він мав назву – «Lehrerkonferenz» (конференція вчителів). Для кращого поняття індивідуальності учнів, шкільна адміністрація мала батьківські комітети. Вони консультували адміністрацію школи з важливих питань, пов'язаних з учнями [31].

Також, схожі функції мали і молодіжні організації, що існували в Східній Німеччині. Вони, разом з батьківськими комітетами, консультували шкільне керівництво [32].

І, сьомий розділ Закону, передбачав перекваліфікацію вчителів згідно з вимогами цього документа [4].

Такими діями, Соціалістична партія Німеччини, намагалася ліквідувати конкуруючу ідеологію, в особі нацизму, а також створити образ нового соціалістичного німця, замінюючи цінності не тільки Третього рейху, а й західні, демократичні цінності [16]. Також, знижувався вплив католицької та

протестантської церкви, нова влада намагалася ізолювати учнів від релігійного навчання.

Навчання в школі піддавалося жорсткою централізацією, навчальна програма була єдиною для всіх східних земель. Вона вказувалася Німецькою адміністрацією народної освіти. А самі шкільні установи контролювалися шкільним наглядом [31]. З'явилися консультативні органи, у вигляді батьківських комітетів і молодіжних організацій. Тут можна з упевненістю говорити, про те, що на підставі стандартної німецької школи будувалася соціалістична школа, з методами і структурою властивою для радянських шкіл.

7 жовтня 1949 року на місці радянської окупаційної зони була утворена Німецька Демократична Республіка, яка успадковувала всі інститути, і порядки соціалістичної влади [19]. Повноваження німецької адміністрації народної освіти тепер переходили Міністерству освіти НДР [19]. Молода східнонімецька держава успадковувала і Закон про демократизацію. Таким чином, Закон про демократизацію німецьких шкіл залишався в силі протягом 13 років і був правовою основою для перетворення шкільної системи Східної Німеччини, не тільки в інструмент просвітництва, а ще контролю і влади СЄПН [31].

Особливим для Східної Німеччини було вивчення в школах, як обов'язкової іноземної мови саме російської. Це було аж до 1956 року, а потім, російську мову виключили зі списку обов'язкових предметів, і зробили додатковим. На його місце стала англійська та французька. Однак, вже в 1959 році, російську мову повернули в якості обов'язкового іноземного [32]. Це є фактом того, що в освітній системі НДР був присутній жорсткий контроль Соціалістичної партії, яка була оплотом Радянського Союзу в Німеччині. А також те, що Східна Німеччина стала прикладом держави соціалістичного світу, відмінної від західного, від демократичного, зі своїми орієнтаціями і пріоритетами.

Кінець 1950-тих років став дуже важливим для східнонімецького освіти. 2 грудня 1959 року, III з'їзд СЄПН прийняв виніс рішення, згідно з яким в НДР приймається «Закон про соціалістичний розвиток шкільної справи в Німецькій Демократичній Республіці» [1]. Школа Східної Німеччини з восьмикласної перетворювалася в десятикласну. Фактично, це була середня школа [19]. Це дає початок загальноосвітнім політехнічним школам. Вони склали ядро шкільної системи НДР. До школи діти пішли з шести років. 31 Травня був крайній термін, для подачі документів. Всі діти, яким до цього дня виповнилося шість років, пішли в школу у вересні [34]. Виключення були рідкісними, ніяких коригувань у розвитку дитини не було. Діти, яким виповнилося шість років після цього дня, зазвичай не ходили в школу до наступного року. Винятки з цього правила (до 31 Серпня) були можливі на прохання батьків і за згодою лікаря, який проводив шкільний тест на придатність. Зниження класу через затримку в розвитку було рідкістю [32]. Зарахування до школи відбулося в першу суботу вересня [34].

Школа в НДР була розрахована на десять років. Учні з низькою успішністю могли кинути школу після восьмого класу і навчитися ремеслу. Це навчання називалося частковим кваліфікованим робітником. Подальша кваліфікація була можлива пізніше [34].

Крім того, існувала Розширена загальноосвітня політехнічна – вища школа з дванадцятьма шкільними роками, яка замінювала німецьку гімназію і вела безпосередньо до вищого навчального закладу [32].

У преамбулі «Закону про соціалістичний розвиток...» коротко викладалася історія німецької школи. Підкреслювалося те, що до 1945-того року німецька школа не служила народу. І тільки після, в Східній Німеччині школа стала дійсно народною, демократичною і доступною. Говорилося про те, що вимоги соціалістичного робітничого руху були виконані у вигляді єдиної школи, і рівних можливостей для дітей всіх верств населення. Таким чином, передові ідеї таких великих педагогів, як Коменіус, Песталоцці, Діетервег виконувалися і розвивалися. Такий розвиток шкільної справи був

можливий тільки тому, що: «...в Німецькій Демократичній Республіці робітничий клас в союзі з селянами та іншими демократичними силами народу здійснюють владу у державі...» [1].

У першому розділі визначався характер і завдання школи. У першому параграфі цього розділу йшлося про обов'язкову шкільну систему, яка відтепер складатиметься з десяти класів. Такий вид школи планувалося вести повсюдно до осені 1964 року. Другий параграф закріплював державний статус шкіл [1].

Третій параграф свідчив, що освіта і виховання в соціалістичній школі тісно пов'язані з продуктивною працею. І що це частина соціалістичного будівництва. Школа привчала молодь до життя при соціалізмі, перетворюючи її на політехнічно освічених людей. Вона виховувала дітей і підлітків готових до солідарності і колективних дій, з любов'ю до праці. Вона розвивала «розумові і фізичні здібності на благо народу і нації». Цей же параграф постановляв завдання і для сільської школи, яка повинна була ліквідувати відмінності між селом і містом, зробити з молоді – оплот ССПН в селі [1].

У четвертому параграфі постановлялося, що політехнічна освіта – це основа школи. Виховання і освіта учнів неодмінно має відбуватися разом з суспільно-корисною діяльністю або з продуктивною працею. І починаючи з 7-го класу з занять з соціалістичного виробництва. Вся шкільна система була регламентована державою, для всієї країни [1].

Другий розділ закону був присвячений освітньому курсу. У п'ятому і шостому параграфі йшлося про те, що школа створювала основу для професійної освіти, і надавала можливості для освітнього зростання. Сьомий параграф постановляв положення 12-ти класної, розширеної політехнічної середньої школи. А восьмий параграф закріплював школу, як обов'язковий громадський інститут для всіх громадян [1].

Таким чином, ми спостерігаємо більш просунуту версію «Закону про демократизацію». З введенням «Закону про соціалістичний розвиток...»

закріплювалися основні положення школи, про її соціалістичну роль, про десятикласну систему, про домінування державних шкіл. Відтепер, німецька школа мала обов'язково проводити і трудові заходи, і ставала інструментом для перетворення молоді на відданих державі людей. Закон, закріпив політехнічну спрямованість всіх шкіл. В цілому, цей нормативний акт перетворив школу в безкоштовний і обов'язковий громадський інститут [16].

Ідея введення в НДР єдиної соціалістичної шкільної системи відповідала вимогам теорії марксизму-ленінізму і припускала створення наступності всіх освітніх ланок, від дитячого садка до університету. Це передбачало встановлення повного контролю за їх діяльністю з боку СЄПН і держави, узгодження організації шкільної справи з потребами планового господарства. При цьому, реформи декларували демократичні цінності, а на ділі підлаштовувалося під ідеологічні запити держави і партії. Східнонімецька школа перетворювалася на копію радянської моделі, а радянські педагогічні ідеї, фактично служили орієнтиром для німецької педагогіки [14].

На початку 1960-тих років у школах НДР проводять професійне навчання. Це були Extended Oberschule (розширені школи), які покликані були допомогти учням у підготовці вступу до вищого навчального закладу. Також, ці школи надавали освіту для робочої спеціальності [14]. Молоді юнаки та дівчата, закінчивши таку школу могли влаштуватися на роботу, минаючи інший навчальний заклад.

25 лютого 1965 року уряд НДР приймає новий правовий документ про освіту «Закон про єдину соціалістичну освіту» [14].

Перша його частина закріплювала принципи і цілі Єдиної соціалістичної системи освіти, а також фактори суспільного виховання. Перший пункт цього параграфу ставив завдання з підготовки високоосвічених, відданих і вірних соціалістичних діячів, які можуть стати потужною опорою партії і держави [5]. Другий пункт параграфу постановляв, що соціалістична система освіти вносить значний внесок у розширення прав і

можливостей громадян формувати соціалістичне суспільство, освоїти технічний прогрес і брати участь у розвитку соціалістичної демократії. Яка, дає людям сучасну загальну освіту і вищу спеціальну освіту і в той же час формує в них риси характеру в сенсі принципів соціалістичної моралі. Соціалістична система освіти дозволяє їм, як громадянам, виконувати цінну роботу, постійно вчитися, займатися громадською справою, планувати і брати на себе відповідальність, жити здоровим, розумно використовувати дозвілля, займатися спортом і культивувати мистецтва. Третій пункт постановляв те, що соціалістична держава і всі громадські сили разом проводять спільну навчально-виховну роботу [5].

У другому параграфі, перший пункт свідчив про рівну можливість всіх громадян отримати освіту. Другий пункт закріплював основні компоненти освітньої системи, починаючи від дошкільного і закінчуючи вищими навчальними закладами, які готують робочий клас, і діють, як єдиний ланцюжок. І встановлювалося положення спеціальних шкіл, для дітей з фізичними або психологічними ушкодженнями. Третій пункт говорив про однаковість у постановці цілей і побудові соціалістичної системи освіти, яка включала в себе комбінацію суспільних потреб і індивідуальних талантів, диференціації в шляхах освіти на верхніх ступенях. А четвертий пункт постановляв те, що освіта НДР побудовано так, що будь-який громадянин може підніматися на ступень вище, навчаючись в школі, а потім у вузі. Для вищих навчальних закладів відбиралися найкращі і здібні учні [5].

Цей закон, по суті, закріпив положення розширеної середньої школи. Вводилася 12-ти річна школа, де отримання атестата давало можливість вступу до вузу. Відповідно до загального державного плану велику увагу в 11-12-тих класах приділяли математиці та природознавству. Також, були просунуті, спеціальні школи для дітей з хорошою успішністю і талантами, тут було дозволено навчання іноземним мовам та іншим наукам. Але в школах НДР був присутній ще один негативний фактор – молодіжна організація Вільна німецька молодь, яка могла написати негативний відгук

про учня, і дорога до вузу йому була б закрита. У сам же ВУЗ був обмежений набір, незважаючи на регламентацію законом доступності, в ньому могли вчитися стільки школярів, скільки навчальних місць налічувалося у ВУЗ. Тому 12-й клас закінчували близько 12% учнів, а близько 14% школярів, незважаючи на обов'язкове 10-річне навчання, закінчували школу восьмим класом і переходили далі до професійного навчання, що також підкреслювало вплив на освіту в НДР планової економіки. І фактично підтверджувало те, що школа є інструментом в руках ідеології і партії [14].

На початку 70-тих рр. , в НДР намітилося нововведення – в школах стали з'являтися групи продовженого дня, і таким чином освітній процес тривав практично весь день. Тут робили домашнє завдання, і навіть допомагали розвивати індивідуальні здібності дитини. Це була дуже хороша підтримка для батьків, які були зайняті своєю професією. Тому групи продовженого дня в Німеччині, вже в кінці 70-ти знайшли величезну популярність і їх відвідували 80% дітей 1-4 класу [14].

У 70-80-х роках знову активізувалося обговорення проблем єдності і диференціації, сутності соціалістичної школи, загальної та професійної освіти, характеру політехнічної підготовки, проблем особистості дитини. Освітньою метою стає виховання гармонійно розвиненої особистості [14].

З іншого боку, вся німецька система освіти копіювалася з зовнішньої, радянської системи. Причому це сприймалося, як щось позитивне, і така взаємодія між двома державами зазначалося, як досягнення. Про це згадував і глава Радянського Союзу, генеральний секретар КПРС, Леонід Брежнєв: «... все більш багатоплановими і глибокими стають об'єднуючі їх зв'язки, удосконалюється їх співпраця і взаємодія в різних сферах внутрішньої і зовнішньої політики...» [13].

Така система освіти існувала практично до останніх днів соціалістичної Німеччини. У 1989 році, восени в Східній Німеччині почалася Мирна революція, в ході якої з посади керівника держави пішов Еріх Хонеккер. Відразу після цього різко надійшло безліч звернень. Критикували систему

освіти і пропонували зміни. Тільки до кінця 1989 року Міністерство народної освіти отримало понад 8000 пропозицій і матеріалів щодо реформи. Критика була спрямована на те, щоб скасувати ідеологічний контроль за школою, прибрати бюрократизацію шкіл, скасувати соціалістичну мораль, дати право батькам по церковному та ідеологічному вихованню [32].

Палка суперечка навколо освіти розгорілася і в політичних колах, де зятими учасниками дискусії стали представники партій і організацій. Союз 90, Партія Зелених в НДР, вимагала, щоб освіта в області миру і навколишнього середовища було закріплено в навчальній програмі. Ліберально-демократична партія Німеччини вимагала посилення підтримки обдарованих, вільний вибір шкіл, і скасування обмежень по прийому до вузу. Союз об'єднаних лівих партій і опозиційних сил СЄПН вимагали вибору шкільних директорів. У цій дискусії участь приймала і Партія демократичного соціалізму, раніше СЄПН, яка тепер вже критикувала свою попередню політику [20].

В таких умовах, в Східній Німеччині з'явилася практика круглих столів, де вирішувалися важливі державні питання, в тому числі, пов'язані з освітою. Центральний круглий стіл був воістину всенародним засобом дискусії, тут брало участь 10 політичних партій і профспілкових організацій. 5 березня 1990 року Центральний круглий стіл з питань освіти, виховання та молоді виступив за всеосяжні реформи. Була потрібна розробка ряду правових норм, що дозволяють рівну і безперервну освіту в державних установах. Згідно рішення круглого столу було потрібно продовжувати перейти на десятирічні звичайні школи, при цьому зберігаючи прав на незалежні, приватні навчальні заклади [38].

Швидкими темпами руйнувалася вся соціалістична система НДР, орієнтована на СРСР – ряд предметів замінювалися новими, або їх викладання переорієнтувалося на нові потреби. Зокрема, вчителям російської мови довелося проходити швидкі курси навчання англійської, а також

змінився підхід до викладання історії та суспільствознавства. Крім цього, повсюдно відбувався перехід на 5-ти денний навчальний тиждень [32].

В кінці існування соціалістичної Німеччини стали з'являтися безліч приватних, незалежних шкіл. Хоча їх державне визнання сталося дещо пізніше «Конституційним законом про незалежні школи». Цей юридичний акт постановляв положення приватних шкіл, їх державне визнання, їх актуальність і альтернативність державним школам, а також право на їх незалежне фінансування і вільне існування в НДР [9].

Німецька Демократична Республіка була охоплена глобальними реформами і змінами. Її соціалістична структура звалилася, і переходила на нову, демократичну, відразу ж в той момент, коли пропав зовнішній тиск і загроза з боку Радянського Союзу [17]. Але в своїй основній частині всі демократичні перетворення Східної Німеччини залишилися лише на папері. Де-факто вони практично не встигли вступити в силу – 3 жовтня 1990 року відбулося об'єднання Німеччини. НДР пропала з карти світу, на зміну її законам, на території всієї Німеччини стали діяти закони ФРН.

Таким чином, підводячи підсумки, хотілося б зробити висновок по даному підрозділу. Після програшу Німеччини у Другій світовій війні, і перемоги Антигітлерівської коаліції, її землі стали окуповані військами союзників. Східна частина була зайнята частинами Червоної Армії, і дуже скоро сюди прийшли соціалістичні порядки.

У 1949 році було створено німецьку соціалістичну державу – Німецьку Демократичну Республіку. Тут утвердилася влада Соціалістичної єдиної партії Німеччини, яка використовувала свою монополію на владу з метою встановлення повного контролю над життям громадян, і створення авторитарного режиму, як у Радянському Союзі. Всі державні інститути, зокрема, і шкільна система тепер перетворювалися на інструменти зміцнення влади СЄПН.

Німецька школа зазнає значних перетворень, традиційні методи поступаються місцем новим, соціалістичним. Влада НДР прагнуть швидко

ідентифікувати всю шкільну систему Республіки, і запозичують радянський досвід. З метою створити свідомого громадянина і єдину школу СЄПН вводить ряд законів, де закріплює становище школи.

Велика увага приділяється не тільки ідеології, а й трудовому вихованню східних німців. Зі шкільної лави починається підготовка школяра до майбутньої професії.

Але, всі досягнення східної німецької школи і її подальший розвиток були перервані в ході подій кінця 1980-тих-початку 1990-тих, і подальшим входження території НДР до складу ФРН. Школа НДР була схильна до лютої критики, і була реорганізована.

2.2. Формування та розвиток школи у ФРН

Після розгрому нацистської Німеччини навесні 1945 р., західнонімецькі землі потрапили під окупацію військ союзників. Армії США, Великобританії та Франції взяли під контроль 2/3 німецьких земель, включаючи західну частину німецької столиці. На цих територіях були утворені окупаційні зони союзників. У грудні 1946 р. США і Англія підписали Нью-йоркську угоду і об'єднали свої окупаційні зони в Бізонію [10].

Американська влада мала велику вагу в Бізонії, і їх цікавила система німецької освіти. Згідно із задумом президента США Гаррі Трумена німецька шкільна система була оцінена американськими експертами в 1946 р.. Американські дослідники критично оцінили освітню систему нацистського періоду, кардинальні реформи і зміни підходів і методів освіти були лише питанням часу. Зокрема, критиці була піддана недемократичний підхід школи, одним з яких була рання селекція учнів. Американська експертна комісія пропонувала збільшити термін навчання в початковій школі до шести років, а також проводити диференціацію профільного навчання не на структурному, а на складовому плані. Відповідно до цього диференціація повинна була здійснюватися впровадженням гнучких навчальних планів з обов'язкових предметів, і факультативних предметів [14].

Незабаром була проведена Рада союзних сил 1947 р., який врахував висновки експертної комісії і в американській зоні окупації були зроблені спроби ввести шестирічну початкову школу. Гессену, Баден-Вюртембергу, Баварії, тобто трьом землям Бізонії, така система була запропонована, де незабаром і введена [14]. Однак, нововведення були не скрізь сприйняті позитивно, і частина шкіл продовжували традицію чотирирічної початкової школи [22].

Однак, ліквідувати шкільну селекцію не вдалося. Разом з американськими нововведеннями, західнонімецька школа вводила і старі порядки, а саме веймарську систему. Знову вводилося релігійне виховання в школах. Причому, слід звернути увагу на те, що через сформовану історичну обстановку релігійний склад країни змінився, і фактично це виховання ставало конфесійним [14].

А в 1948 р. в Лондоні союзники домовилися з Францією про об'єднання з її окупаційною зоною, і формування Тризонії. Таким чином, був підготовлений фундамент для утворення західнонімецької держави [10].

23 травня 1949, на території Тризонії була проголошена Федеративна Республіка Німеччина, з орієнтацією на західний світ і демократичні цінності. Основна лінія західнонімецької школи відтепер була декларована так, що кожен має рівні права і можливості в отриманні освіти. Якщо раніше, особливу роль відігравало соціальне походження учня, яке і відігравало вирішальну роль у визначенні навчального закладу, то в новій Німеччині ключову роль відігравав успіх і навички учнів [14].

Продовжувала відновлюватися шкільна система періоду Веймарської республіки. Як і раніше, це була трирівнева шкільна система. Вона ділилася на початкову, основну і реальну школу, а також гімназію. Причому, гімназія відкривала широкі можливості для західнонімецьких школярів, і вела прямо в університети [29].

У 1949 році була заснована постійна Конференція міністрів освіти і культури земель, яка забезпечує необхідний ступінь взаєморозуміння з

міжрегіональних питань, наприклад, порівнянність сертифікатів. Її основною метою є впорядкування одержуваного матеріалу, що дозволило західнонімецькій школі розвиватися в єдиному ключі, за єдиними нормами, з незначними відмінностями у викладанні [29].

Тут доречно провести порівняння зі східним сусідом ФРН – Соціалістичною Німеччиною. У НДР досягнення єдиних норм і порядків в школі здійснювалося за допомогою законів про освіту (1958 і 1965), які централізували східну школу, робили її ідентичною у всіх областях країни. Це були авторитарні методи. У Західній Німеччині застосовувалися інші, більш м'які методи. Прерогатива шкільної системи залишалася за федеральними землями, щоб було закріплено в німецькій Конституції 1949 року [6].

Таким чином, можна з упевненістю сказати, що обидві німецькі держави стикалися з однаковими проблемами в сфері освіти, проте способи вирішення застосовувалися абсолютно різні.

У Західній Німеччині прерогатива навчання в школі віддавалася керівництву земель. Фінансування, повноваження, контроль – все це було в руках федеральних урядів. Західнонімецький уряд вважав, що такий спосіб управління в школах забезпечує орієнтацію освіти на суспільні інтереси, вигідні, як державі, так і людям. Така система була затверджена в кінці 1940-вих-початку 1950-тих, і діє по сьогоднішній день. Незабаром, вона отримала назву «*kulturelle Souveränität*» (культурного суверенітету) – повністю автономна політика кожного суб'єкта Федерації в галузі освіти. Кожна федеральна область Німеччини проводила самостійну політику в шкільній системі і ВУЗах, вводила власні закони, вимоги до відбору і структурування змісту освіти, а також розробку своїх підручників [14]. У НДР ж навпаки, освітню систему намагалися зробити ідентичною у всіх областях країни.

Незважаючи на федералізацію країни і децентралізацію освіти, Конференція міністрів освіти справила певну стандартизацію німецької шкільної системи. Дюссельдорфська конференція від 17 лютого 1955 ввела

англійську мову, як обов'язкову іноземну мову всюди в німецьких школах. Також, назви ступенів ставали ідентичні по всій ФРН. Через два роки, 1 квітня 1957 року цей закон набув чинності [2].

Найпрестижнішим навчальним заклад в Західній Німеччині вважалися гімназії, що відкривають пряму дорогу до вузів. У НДР же учень відкривав собі шляхи до вузу за допомогою навчання в 12-ти річній школі, і маючи позитивну характеристику від молодіжних організацій і вчителів [14].

Однак, в 1950-тих намітилася криза в освітній системі ФРН. Західнонімецька гімназія не могла похвалитися великою популярністю. Лише мала частка учнів були гімназистами. Так, в 1954 році тільки 15,4% всіх учнів середньої школи відвідували гімназію. Також, 16% учнів кидали школу до отримання атестата. Все це не могло радувати правлячі кола ФРН [29].

А в 1957 році весь світ був вражений – Радянський Союз запустив перший штучний супутник Землі. Це поставило західні країни, зокрема Німеччину, в замішання, сумніви були не тільки в технічній відсталості Заходу, а й освіти [29].

Дискусія на тему проблем західнонімецької освіти продовжилася і в 1960-тих роках. У ФРН, де соціальна нерівність системи освіти неодноразово критикувалася, в 1964 році була додана публікація Георга Ялиця «Die Bildungskatastrophe», тобто «Катастрофа в освіті». Філософ і педагог піддав різкій критиці систему освіти в Західній Німеччині і спровокував масштабні дебати в тодішньому педагогічному середовищі [29].

Критика структурованої шкільної системи у Федеративній Республіці та позитивний досвід іноземних шкільних реформ, особливо в Англії та Швеції, призвели до дискусії. При цьому основна увага приділялася шкільним системам США, Радянського Союзу і НДР [36].

Західнонімецька шкільна система вимагала реформування. Запити на реформу були спрямовані, з одного боку, на подальшу модернізацію, а з іншого – на велику соціальну справедливість. Мета полягала в тому, щоб

інтегрувати знедолені групи, а не ізолювати їх. Шкільна система повинна була бути схильна до продовження диференціації навчання, розширити список факультативів, а також впровадити загальне дев'ятирічне навчання. Тому в 1960-тих уряд ФРН ставили такі цілі в реформуванні шкільної системи:

- підвищення якості загальної освіти;
- збільшення кількості молоді в старшій школі;
- індивідуалізація навчання згідно здібностям і навичкам учнів;
- впровадження нових освітніх форм [36].

28 жовтня 1964 року Конференція міністрів освіти уклала Гамбурзький договір, який замінив Дюсселдорфський договір, і багато в чому реформував стандартизацію німецької школи.

Основними положеннями цієї Угоди стали:

- навчальний рік у ФРН починався 1 серпня;
- шкільна освіта ставала обов'язковою;
- обов'язкове денне навчання тривало протягом 9-ти років;
- шкільні канікули тривали 75 днів;
- для всіх типів шкіл вводилися єдині найменування по всій Західній

Німеччині;

- сертифікати про іспити і навчання ставали визнаними в різних федеральних землях.

Згідно з угодою початкова школа ставала обов'язковою для всіх учнів, і на основі цього формується база для продовження навчання. Також затверджувалася загальнонаціональна послідовність у питаннях вивчення іноземних мов. З п'ятого класу обов'язковою мовою ставала англійська. Надалі в програмі з'являлася друга іноземна мова. Найчастіше у ФРН, як другу іноземну вивчали французьку мову. Угода набула чинності лише через 7 років, тільки 14 жовтня 1971 року [7].

Крім цього, в 1968-1972 році під егідою ЮНЕСКО пройшли міжнародні конференції з питань екології. Світова спільнота була

схвильована впливом людини на природу, після чого проблеми зі збереження навколишнього середовища стали на порядку денному. Тому починаючи з кінця 1960-тих в школах ФРН особливу увагу стали приділяти екологічній освіті [24].

Таким чином, в 60-70-тих роках були проведені реформи, які торкнулися усієї структури західнонімецької школи, і навіть створили новий тип школи. Згідно із задумом реформи мали стати інструментом зміни суспільства через школу, перетворення його на демократичне суспільство. Однак, як вважав К.Фюрт всі ці задуми залишилися лише на папері і не змогли реалізуватися [14].

З початку 1970-тих років в Німеччині набула поширення Die Gesamtschule (загальноосвітня школа), навчала дітей з 5 по 10-тий клас [14].

У порівнянні з гімназією, історія загальноосвітньої школи відносно коротка. Основна ідея створення школи для всіх дітей і молодих людей, незалежно від їх походження, навчок і схильностей, а також їх майбутньої професії, починала свою історію на початку 18 століття. Однак, це були лише філософські міркування і концепції, що обмежуються працями мислителів, таких як Вільгельм фон Гумбольдт і Йоганн Амос Коменський. Реальні ж спроби зробити загальну школу для всіх почалися тільки в Веймарській республіці, і обмежилися переважно початковими класами. У шкільній системі ФРН були ж зовсім інші завдання – створити школу загальну для всіх від початкової по старшу.

З іншого боку в Соціалістичній Німеччині схожа концепція школи практично відразу ж була реалізована на практиці. Але, західнонімецька влада не бажала в сліпу копіювати школу східного сусіда, причому в цьому заважали і ідеологічні розбіжності.

Першою кооперативною загальноосвітньою школою у ФРН є шкільне селище Бергштрассе в Гессені, засноване в 1954 році. У 1954 році в Гессені з'явилася Кооперативна загальноосвітня школа в Кірххайні. Сенатор школи

Західного Берліна Карл-Хайнц Еверс (СДПН) ввів термін «Gesamtschule» в 1963 році, щоб відрізнити її від об'єднаної соціалістичної школи в НДР [36].

У Західній Німеччині та Західному Берліні державні загальноосвітні школи були створені в 1968 році (школа Вальтера Гропіуса) в Берліні та в 1969 році в Кірспе в Зауерланді. У 1969 році німецька рада з освіти зажадала організувати шкільний експеримент з загальноосвітніми школами [36].

Спочатку 1970-тих загальноосвітні школи починають поширення. Спочатку в 1970 – тому році таких шкіл налічувалося тільки 13, а вже в 1972-80 по всій ФРН. Передбачалося, що саме такий тип шкіл зможе позбутися соціальної нерівності, модернізує структуру освіти і збільшить кількість студентів у ВУЗах. Крім того, німецька влада протягом 1970-1980-тих збільшувала трудову підготовку учнів, а також цивільному і політичному вихованні [14].

У 1972 році з метою підвищення індивідуалізації та розвитку індивідуальних нахилів учнів, а також вирішити проблему з неуспішністю починається перебудова старшої ступені гімназії – 11-13 років навчання. Зокрема, стали з'являтися обов'язкові на вибір і факультативні дисципліни. З одного боку, спеціалізація в навчанні розвивала індивідуальні здібності, з іншого погіршувала показники з загальноосвітніх предметів. Тому суперечки щодо ефективності такої освітньої системи продовжилися. Однак, варто зауважити, що незважаючи на всі труднощі збільшилася науковість навчального матеріалу і відбувався розвиток пізнавальних здібностей учнів у всіх типах шкіл [14].

Важливим моментом в історії шкільної освіти ФРН стали події 1978 року. Коли Соціал-демократична партія Німеччини, яка просувала ідеї загальноосвітньої школи, зробила спробу впровадити кооперативну загальноосвітню школу повсюдно в Північному Рейні-Вестфалії. Це зустріло опір політичного конкурента СДПН – Християнського демократичного союзу (ХДС), який спільно з Асоціацією вчителів, батьків, а також церкву організували мітинги і кампанію з поширення листівок. Головним гаслом

цих політичних акцій був «Stoppt das Schulchaos» (Стоп шкільному хаосу).

Таким чином, масова спроба ввести загальноосвітні школи у федеральній землі провалилася [36].

У 1982 році завершився експеримент із загальноосвітніми школами. Згідно з яким, залежно від партійно-політичної орієнтації уряду окремих федеральних земель ці спроби або вважалися успішними, або провалилися. Тому 28 травня 1982 р. Конференція міністрів освіти постановила, що кваліфікація загальноосвітньої школи також визнається у федеральних землях, які не продовжили модель загальноосвітньої школи, або взагалі не починали її [36].

Також, у 1980-тих роках продовження реформ було неможливим. Відсутність грошей швидко поклала край багатьом спробам реформ 1980-х років [29].

Новий етап в історії німецької школи настав з початку 90-тих років. 3 жовтня 1990 року відбулося Об'єднання Німеччини. Це важливе і видатна подія в історії німецького народу обіцяло не тільки масу можливостей, що відкрилися після возз'єднання, а й ряд проблем. Між західними і східними німцями утворився якийсь культурний бар'єр, з яким уряду ФРН необхідно було щось робити.

Територія НДР увійшла до складу ФРН, утворивши 5 нових федеральних земель. Федеральному уряду потрібно було докласти безліч зусиль, щоб повноцінно інтегрувати східнонімецькі землі. Зовсім не дивно, що школа була одним з перших напрямків, де почалися перетворення.

Політичні партії колишньої НДР, такі як Союз 90, розраховували позбутися соціалістичної спадщини і перейти на трирівневу шкільну систему, домінуючу в Західній Німеччині. При цьому, в самій Західній Німеччині прихильники загальноосвітньої школи сподівалися на те, що такими стануть єдині школи Східної Німеччини [21]. Сама ж німецька Конституція допускала існування навіть єдиної школи НДР, якщо та буде позбавлена ідеологічної складової.

В основному ж, єдина школа Сходу була розкритикована і більшість земель відмовилися від неї. Саксонія, Тюрінгія, Мекленбург, і Передня Померанія перейшли на дворівневу шкільну систему. Лише в Бранденбурзі, за допомогою СДПН, єдину школу перетворили в загальноосвітню [21].

Сама ж східнонімецька школа, разом з її педагогічними досягненням в період 1990-тих стала своєрідним табу для німецьких педагогів. Її піддавали критиці за ідеологічні методи, і вважали відсталою. Тільки в 21 столітті, в сучасній Німеччині поступово стали запозичувати деякий досвід педагогіки НДР [21].

Таким чином, можна відзначити, що в Західній Німеччині розвивалася школа, що продовжувала веймарські традиції, при цьому інтегруючи в свою систему іноземний досвід, зокрема американський. Школа ФРН стояла на шляху демократизації, який неодмінно вступив у боротьбу з традиційними німецькими методами в освіті.

Незважаючи на децентралізацію західнонімецької школою системи, уряд федеральних земель неодноразово здійснював спроби ввести єдині стандарти для німецької школи. Завдяки угодам, такими як, Дюссельдорфська і Гамбурзька була досягнута певна домовленість і взаємне визнання різних сертифікатів федеральних земель.

З метою подолання соціального розшарування в німецькій школі були зроблені спроби створити обов'язкову загальноосвітню школу, яка все-таки існувала лише, як експеримент, ніж як масова школа.

Справжнім викликом для влади ФРН стало об'єднання Німеччини. Школа колишньої НДР формально могла існувати в незмінному вигляді, у складі нової держави. На ділі ж піддавалася критиці, і владі федеральних земель довелося приступити до реорганізації східнонімецької школи, ігноруючи досвід східної педагогіки. І лише через десятиліття до досвіду педагогів соціалістичної Німеччини стали звертатися.

Висновки до розділу 2

Виходячи з усього вищесказаного, можна зробити висновок, що обидві німецькі держави, ФРН і НДР зіткнулися з однаковими проблемами в шкільній системі. Однак, рішення цих проблем було абсолютно різним.

Так, нацистська спадщина в Німеччині викорінювалася абсолютно по-різному. У ФРН спробами демократизації і повернення до традицій Веймарського Республіки, в НДР ж зміною нацистської ідеології соціалістичної.

Однією з важливих проблем обох країн була соціальна нерівність. Наприклад, у ФРН через традиційну німецьку систему мало місце соціальне походження дитини при виборі школи. І тільки поступово такі пережитки минулого віддалялися демократичними запозиченнями іноземного досвіду. А разом з цим поступово влада ФРН домагалася взаємного визнання сертифікатів різних земель.

У НДР же такі проблеми вирішували кардинально і швидко, прийняттям законів східнонімецька влада зуміла в найкоротші терміни не тільки зробити школу ідентичною, але обов'язковою, і доступною для кожного громадянина.

Цікавий досвід цих держав у створенні школи в якій учень би проходив навчання з початкових класів по старші. У НДР такі типи шкіл існували з самого початку, в чому їм допомагав радянський досвід. У ФРН ж спроби створити масову загальноосвітню школу не увінчалися успіхом, і вони існували лише як експеримент. Це пояснювалося політичною системою, яка існувала на заході і сході. У ФРН прийняття законів здійснювалося політичними партіями, які не завжди знаходили спільну мову. У НДР же вся влада належала одній партії, яка приймала собі потрібні закони.

Кульмінацією розвитку різних німецьких шкільних систем став 1990 рік. Після об'єднання Німеччини, землі НДР увійшли до складу ФРН. З одного боку шкільна система сходу справедливо піддавалася критиці, за свою зайву ідеологію. З іншого, несправедливо обходили стороною

досягнення східної педагогіки. Через що, практично вся східна школа була реорганізована, а її досягнення забуті.

Лише через десятиліття до досвіду НДР стали звертатися. У гармонійному запозиченні, аналізі та вивченні розвивається нинішня німецька школа.

РОЗДІЛ 3

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У НІМЕЦЬКИХ ШКОЛАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

3.1. Освітній процес у школах НДР

Система шкільної освіти Східної Німеччини бере свій початок з 1946 року, з введення закону «Про демократизацію німецької школи», який діяв в радянській зоні, а потім в НДР. Цим законом затверджувалася єдина школа по всій країні. Закони НДР 1959 і 1965 років підтверджували цю концепцію, і такий вид школи існував аж до Об'єднання Німеччини.

Закон 1946 року забезпечував соціалістичну ідею, як основу шкільного виховання. Цей закон також робив доступною школу для всіх верств населення. «Закон про соціалістичний розвиток шкільної справи в Німецькій Демократичній Республіці», прийнятий в 1959 році, встановлював 10-ти класну Polytechnische Oberschule (середню політехнічну школу). Відповідно до нього в школі починалося трудове виховання, і закладалися основи професійної кваліфікації для учнів, тобто майбутнього робітничого класу. Також затверджувалася 12-ти класна, Extended Oberschule (розширена політехнічна середня школа), що замінює гімназію, і ведуча безпосередньо до інституту.

Шкільний закон 1965 року «Закон про єдину соціалістичну освіту» сформував, що цілями шкільного виховання є: «...створення соціалістичних особистостей, які були розвинені в усіх відношеннях і гармонійно...». У НДР політично орієнтована освіта, яка варіюється від дитячого садка до освіти дорослих, відповідно до принципів, які офіційно повинні перш за все створювати рівні можливості для всіх, незалежно від регіонального або соціального походження, релігії або походження. Це було б виконанням багатовікової мрії людей, спраглих освіти. Система освіти повинна бути однаковою і дозволяти багатьом людям вчитися разом якомога довше; вона

повинна бути безкоштовною, державною, світською, а також бути науковою, партійною і лояльною до життя.

Polytechnische Oberschule (Політехнічна середня школа) повинна була готувати кадри для Erweiterte Oberschule (розширених політехнічних шкіл) спеціальних шкіл, а також технічних та інженерних навчальних закладів, і Вузів. Середня школа повинна була передавати в ці навчальні заклади підготовлені і кваліфіковані кадри. Тому, навчання в ній було орієнтоване на робітничі професії і дисципліни. Виховання і навчання були нерозривно пов'язані в Соціалістичній Німеччині, учень повинен був ідентифікувати себе з державою. А з 1978 року, школа стала ще й мілітаризованою, коли з'явився предмет з військової підготовки [35].

З 1965 року незмінною була структура східнонімецької школи. Після дитячого садка, у віці від 6 до 7 років дитина йшла в середню політехнічну школу. Початок навчання завжди припадав на 1 вересня, за винятком вихідних днів. Зарахування дитини в школу відбувалося в тому випадку, якщо йому виповнилося 6 років до 31 травня, в іншому випадку він повинен був вступати в школу в наступному році. Однак, могли зробити виняток до 31 Серпня, якщо він проходив огляд по придатності у шкільного лікаря [34]. День вступу дитини в перший клас було особливим святом в НДР. З великою любов'ю і уявою старші учні створювали програму, за допомогою якої вони вітали найменших учнів в шкільному співтоваристві. З боку сім'ї дитина теж готувалася до цього дня. Школа була розділена на три рівні: молодший, середній і вищий класи (1-3 класи, 4-6 класи, 7-10 класи) [35].

З моменту прийняття учня в школу, його також визначали в піонерську групу, відповідну його класу [28].

Величезне значення для східнонімецької школи була діяльність ідеологічної організації, якою була східнонімецька піонерія і комсомол. Вони могли впливати на шкільний процес, і вносити свою характеристику учневі [28].

Починаючи з 1 класу учень зараховувався до Pionierorganisation «Ernst Thälmann» (піонерську організацію імені Ернста Тельманна). Це була копія радянської шкільної ідеологічної організації, яка поєднувала в собі етап жовтенят і піонерів. Діти у віці від 6 до 9 років ставали Jungpioniere (юними піонерами) і носили сині краватки. З 10-ти до 14-ти років школярі перебували в Thälmann-Pioniere (піонерах-тельманівцях) і носили вже червону краватку. Піонерія мала важливе значення для школи НДР. Вона не тільки займалася ідеологічною роботою, але могла впливати і на освітній процес. Якщо німецький школяр мав хорошу успішність, але не відповідав вимогам піонерії, то це могли внести в його характеристику і закрити шлях до вузу [8].

У кожній школі був спеціальний кабінет, який належав піонерській організації. Там могли проводити роз'яснювальні бесіди серед учнів, і читати лекції. З метою ідеологічного виховання існували так звані Pioniernachmittag (піонерські дні), коли клас збирався з класним керівником і проводилися різного роду заходи, такі як лекція, культурні походи, а також праця. З метою зробити громадянина соціалістичної держави на подібних заходах проводилися лекції присвячені історії робітничого руху, героїчних подвигів робітників, а також комуністів, прищеплювалася любов до Батьківщини, до соціалістичних досягнень, а також до єдності соціалістичних країн.

Німецькі піонери мали цілий ряд заповідей, які повинні були заучувати. Одна з таких заповідей чітко підкреслювала єдність Німеччини і всього соціалістичного табору «Wir Thälmannpioniere sind Freunde der Sowjetunion und aller sozialistischen Brudervölker und halten Freundschaft mit allen Kindern der Welt»(Ми, піонери-тельманівці – друзі Радянського Союзу і всіх соціалістичних братніх народів і підтримуємо дружбу з усіма дітьми в світі) [8].

У 8 класі, приблизно у віці 15-ти років піонер ставав членом Freie Deutsche Jugend (Вільної німецької молоді). Це була старша організація, яка керувала піонерією, піонерськими таборами, таборами юних натуралістів і

техніків, а також організовувала дозвілля німецьких школярів. Ця була єдина дозволена молодіжна організація в НДР [35]. Крім продовження трудового та ідеологічного виховання юних німців, Вільна німецька молодь займалася і військовими дисциплінами і підготовкою до подальшої служби в Національній народній армії. Так в 1978 році з'явився предмет «Sozialistische Wehrerziehung» (освіта в галузі соціалістичного захисту) [28].

У статуті Вільної німецької молоді постановлялося, що обов'язком кожного громадянина є служба Батьківщині, соціалізму, тісній співпраці з народною поліцією, дружба і мир з Союзом РСР, а також те, що всі маєтки і підприємства переходять в руки сільських жителів і робітників відповідно. У статуті підкреслювалося, що метою організації є сприяння державній політиці навчити німецький народ [3].

Примітним є 4 параграф статуту, де вказуються права і обов'язки членів організації, підкреслюється принцип демократичного централізму. Особливу увагу привертає те, що вихід зі складу організації називається помилкою. Також, одним з обов'язків членів організації було служити прикладом для неорганізованої молоді, і своїми справами об'єднувати неорганізовану молодь і сприяти її залученню в організацію [3].

Ідеологічні організації тісно співпрацювали зі шкільною адміністрацією та батьками. Існували Das Elternaktiv (батьківські поради). Батьківська рада складалася з декількох батьків учнів у класі, які представляли клас у Піонерській раді, групі або раді вільної німецької молоді. Його найважливішим завданням була організація заходів такі як піонерські вечори, шкільні поїздки. Батьківський колектив збирався раз на місяць, зазвичай вдома. Це дозволяло класному керівнику отримати уявлення про соціальне середовище учня [28].

Крім цього класний керівник кілька разів на рік запрошував всіх батьків на батьківські збори в школу. Учитель обговорював з батьками рішення і нові завдання батьківської діяльності, детально розповідав проблеми учнів. Якщо виникали гострі проблеми (різке падіння успішності

або труднощі в спілкуванні з однокласниками), класний керівник відвідував сім'ю, щоб обговорити причини та ідеї рішень проблем в бесіді [28].

У всіх учнів також був *Mitteilungsheft* (щоденник). У ньому вчитель залишав коментарі про поведінку кожного учня. Негативні записи повинні були бути підписані батьками. Застосовувалася система винагороди, особливо в молодших класах. Якщо учень поведився гідно і старався, наприклад, особливими успіхами в класі або був особливо працьовитий, учитель нагороджував його *Bienchenstempel* (маркою) в щоденнику. Вони збиралися в щоденнику і позитивно впливали на оцінки. З одного боку, цей метод посилював мотивацію учнів, а з іншого – забезпечував зворотний зв'язок з батьками, тому він використовується і сьогодні. Батьки теж могли нагороджувати своїх дітей, і замовляли спеціальні марки. Такими марками нагороджували за домашні справи, коли діти зробили щось особливо добре або допомогли по господарству [28].

У німецьких школах проводилося політехнічне навчання. Це навчання, в якому велика увага приділяється практичній значущості. Діти повинні бути знайомитися зі світом праці з раннього віку. Основна увага на уроках приділялася також природничих наук (а не, наприклад, мові). Політехнічні уроки проходили на всіх рівнях класу. Першокласники в основному отримували уроки рукоділля і активно працювали в шкільному саду. У кожній школі був такий шкільний сад, де вирощувалися фрукти і овочі [28].

Під час нижнього рівня школи (1-3 клас) уроки проводилися спеціальними вчителями для початкових класів. В цей час викладалися основи [28].

Середній рівень (4-6 класи) значно розширював список шкільних предметів. У 5 класі вводилася перша іноземна мова, якою була російська. Крім цього в списку дисциплін з'являлася: історія, географія і біологія. А в 6 класі вводилася фізика [28].

В цілому дуже велике значення віддавалося викладання російської мови в школі. Регулярно розроблялися нові методи в навчанні, і писалося

безліч наукових робіт, присвяченій цій тематиці. Одним з головних завдань для вчителів було навчити розмовній російській мові [11].

Верхній рівень (7-10 класи) був найбільш політехнічним. Починаючи з 7-го класу додавалися три нових предмета. Одним з них було «Einführung in die sozialistische Produktion» (Введення в соціалістичне виробництво) викладалися теоретичні основи, включаючи знання в галузі електроніки, інформатики та будівництва. З'являвся предмет «Technisches Zeichnen» (Технічне креслення) студенти вивчили основи побудови креслення. Він створював теоретичну основу з предмету «Produktive Arbeit» (Виробнича робота). Залежно від того, де живуть учні, в місті або в селі, вони раз на тиждень відвідували підприємства в промисловості або сільському господарстві і отримували там робочі завдання [28].

У 10 класі були уроки астрономії, які користувалися великою популярністю. Фізичне виховання включало плавання, а іноді і катання на ковзанах. У 10 класі політехнічні уроки повинні закінчуватися курсом електротехніки [35].

В кінці 10 класу проводилося чотири письмових і від двох до п'яти усних іспитів, а також спортивний іспит. Письмові іспити були з російської та німецької мови, а також математики та природної науки (біологія, фізика, хімія). Учні могли здати англійську, і будь-яку іншу іноземну мову, якщо їх мета було продовжити навчання в розширеній середній школі. Можливість закінчити школу після 8-го або 9-того класу допускалася за згодою шкільної адміністрації та батьків. Після закінчення політехнічної школи, учень отримував неповну середню освіту, і міг завершити навчання в розширеній середній школі (11-12 клас), або піти в технічну школу або училище [32].

Однак, далеко не кожен учень міг вступити в розширену середню школу. Для вступу туди у нього повинна була бути позитивна характеристика, в тому числі і від Вільної німецької молоді. Важливим було і соціальне походження школяра, перевага віддавалася вихідцям з робітничого класу, хоча з часом ця тенденція стиралася. У розширеній середній школі не

тільки поглиблено вивчалися шкільним предмети, а й з'являлися нові, такі як стародавні мови – латинь або грецька [32].

Навчання в 11-12 класах хоч і декларувалося загальнодоступним, на ділі ж було обмеженим. Всього 10% учнів потрапляли у вищу школу, яка служила шляхом в інститут. Велика частина школярів змушена була здобувати освіту в технікумах і училищах. З іншого боку, щоб потрапити до вузу хлопчикам потрібно було пройти 5-ти тижневу службу в німецькій армії [32].

У НДР існували й інші типи установ за середньою освітою. Можна було відвідувати *Spezialschulen* (спеціальні школи). Це були школи з певною спеціалізацією, наприклад: російські школи (з розширеними уроками російської мови), математичні та наукові спецшколи (для математично обдарованих), дитячі та юнацькі спортивні школи (для атлетично обдарованих) або спеціальні музичні школи (для музично обдарованих) [37].

Можливість відвідування спеціальної школи була сильно обмежена.

На додаток до особливо хорошої успішності в шкільному звіті дозволялося ставити тільки п'ятірки. Вирішальним був ваш «соціальний внесок». Це включало участь у радах піонерів і комсомолу. Крім того, політична установка повинна бути «правильною». Але хороша посада батьків в роботі і суспільстві також може відкрити двері в цей навчальний заклад [37].

Проте, навіть якщо всі вимоги були дотримані, делегування учня керівництвом школи було єдиним способом потрапити в спеціальну або розширену середню школу. Воля батьків дати дитині найкращу освіту була похвальною, але не вирішальною [37].

Уряд НДР також приділяв увагу і особливим дітям, з інвалідною групою. Для таких дітей існували *Hilfsschule* (допоміжні школи). У них навчалися розумово відсталі, аномальні діти та інваліди. Навчання для них теж було обов'язковим і починалося з 6 років до 14 років, тобто 8 класів. У таких закладах навчання вели спеціально підготовлені вчителі-дефектологи.

При цьому в самій школі допускалося диференціальне навчання, класи могли ділити на А, В, С, якщо діти одного віку мали різні здібності. Головною метою таких шкіл була підготовка особливих дітей для життя в соціалістичному суспільстві [15].

У всіх закладах середньої освіти були одні стандарти повсякденного шкільного життя, оцінювання та відпочинку.

Були певні правила поведінки в школах НДР. Наприклад, шкільний день починався з народної пісні, яка була схвалена ідеологічною організацією. Одним з важливих правил у східнонімецькій школі було привітання вчителем класу, і навпаки. Так, коли вчитель заходив до класу, учні вставали. Вчитель говорив: «За мир та соціалізм! Будь готов!» у відповідь діти говорили: «Завжди готов!». Це була копія радянського піонерського привітання. Після чого вчитель давав дозвіл сісти [28].

У школі також були обов'язкові заходи. Два рази на рік проводилися переклички. Зазвичай вони проходили в спортивному залі, або шкільному дворі. Зазвичай діти заходили сюди строем, часто під музику маршу. Під час таких заходів, успішних учнів могли викликати з ладу, і нагороджувати публічно. Такі учні ставали прикладом для всієї школи.

У школах НДР також було поняття *Klassensprecher* (представника класу). Особливого учня, який служив зв'язуючою ланкою між учнями і вчителем. Зазвичай його обирали самі учні. До його обов'язків входило підтримувати зв'язок з іншими класами, зв'язок з учителем, зв'язок з адміністрацією школи, брати участь у проведенні екскурсій та позакласних заходів, а також брати участь у шкільній раді [28].

Система оцінювання була ідентичною по всій країні. У НДР було всього п'ять оцінок (дуже добре, добре, задовільно, достатньо, незадовільно). Вони відповідали цифрам від «5» до «1», де «1» було нижчою оцінкою, а «5» найбільшою. У сертифікаті також відзначені вищі оцінки за працьовитість, порядок, співпрацю і поведінку. Літні канікули тривали вісім тижнів. Але навчальний тиждень був 6-ти денний. Кожен клас вирушав у похід один раз в

навчальний рік. Шкільні поїздки відбувалися з більш тривалими інтервалами [28].

У другій половині дня проходили не тільки піонерські вечори, а й численні групи за інтересами і робочі групи. Для 9 і 10 класів були «факультативні курси», наприклад автомобільна інженерія, мікробіологія або розмовна російська мова [28].

Крім того, проводилися Solidaritätsaktionen (кампанія солідарності): діти жертвували гроші благодійним організаціям, які вони отримували від продажу домашніх тортів і бутербродів в школі [28].

Всі класи брали участь у змаганнях зі збору відходів. Учні приносили з будинку пляшки, склянки, аерозольні балончики, пробки, і папір і просили жителів будинків поруч зі школою також здавати ці предмети [28].

Але збори проводилися не тільки під час таких акцій: кожен учень повинен був здавати мінімальну кількість старих речей за семестр в школі [28].

Школа в НДР виконувала роль підготовки соціалістичної людини, відданого державі, і партії. Вона була наскрізь просякнута спеціальними шкільними порядками і правилами, які готували людину до аналогічних заходів вже в дорослому житті.

Підводячи підсумки, хотілося б зробити висновок. З 1946 року в Східній Німеччині утвердилася шкільна система соціалістичного типу, вона повністю оформилася в 1965 році, з позачерговим шкільним законом, і залишалася практично незмінною аж до Об'єднання Німеччини.

Східнонімецька школа служила не тільки, як освітня установа, а й як інструмент держави і правлячої партії. Вона повинна була виконувати ряд завдань, з якими вона успішно справлялася.

По-перше, школа НДР була політехнічною, і велика увага в процесі навчання приділялася практичним заняттям, з малих років готуючи юних німців до майбутньої професії. Разом з цим найчастіше гуманітарним наукам приділялося набагато менше уваги, ніж технічним, або ж спорту.

По-друге, саме в школі діти виховувалися не просто, як особистість, а як частина колективу. Увага приділялася спільним цінностям, єдності, і дружбі.

По-третє, школа Соціалістичної Німеччини була просякнута державною ідеологією. СЄПН, будучи правлячою партією, прагнула забезпечити контроль над освітніми установами. Для цього у неї були юнацькі та молодіжні філії у вигляді піонерської організації та вільної німецької молоді. Це дві ідеологічних організації, в статуті яких закріплені завдання вести соціалістичне навчання, прищеплювати любов до держави, партії і соціалізму.

По-четверте, шкільна система в НДР з кінця 1970-тих ще більш ставала мілітаризованою. Тепер у школах не тільки велося трудове виховання, а й підготовка до майбутньої служби в ННА.

І нарешті, в п'ятих в східнонімецькій школі діями організацій прищеплювалася любов до дружби і єдності з Радянським Союзом та іншими соціалістичними країнами. Також, слід додати, що крім цього приділялася особлива увага навчанню російської мови, як наслідок такої політики.

Таким чином, школа в Німецькій Демократичній Республіці несла в собі виховні, освітні та ідеологічні функції, і була важливим інститутом в побудові соціалістичної держави.

3.2. Освітній процес у школах ФРН

Шкільна система Західної Німеччини бере свій початок з утвердження окупаційної влади союзників у західнонімецьких землях. Під егідою західних держав, в Бізонії, а потім і Тризонії діяли адміністрації прозахідного спрямування. Саме вони і займалися перетворенням німецької школи, після епохи націонал-соціалізму.

Німецька школа поверталася до традицій Веймарської республіки, і ставала триступеневою. Упор робився на ліквідацію нацистської ідеології,

заміни її демократичним світоглядом, а також на традиційне німецьке навчання.

З моменту утворення Федеративної Республіки Німеччини в 1949 році, в силу вступила і західнонімецька Конституція. Основний закон закріпив можливість вводити незалежні шкільні системи в різних федеральних землях. І, незважаючи на те, що землі трохи відхилялися від загальної тристоронньої шкільної системи, практично у всіх них існувала трирівнева школа [23].

Інша шкільна система була створена тільки в декількох федеральних землях. Наприклад: в Саксонії-Ангальті тип середньої школи повністю відсутній в структурі шкільної системи, але учні змогли отримати порівнянний атестат середньої школи як в середній школі, так і в гімназії. Точно так само політичний розподіл компетенцій у німецькій державі дозволяє федеральним землям створювати різні керівні принципи для викладання в школах (30).

Через свою структуру ці федеральні відмінності створюють політичні проблеми щодо цінності та визнання можливих кваліфікацій. Щоб вирішити цю проблему, федеральні землі узгодили на Конференції міністрів культури керівні принципи і загальноприйняті національні кваліфікаційні стандарти для учнів [30].

Фактично, основні положення школи у ФРН були закріплені в Конституції 1949 року, які дозволяли федеральним землям здійснювати незалежну шкільну політику. І хоча традиційний, веймарський тип школи і був основоположним, він зовсім не був обов'язковим в Західній Німеччині.

Дюссельдорфська конференція 1955 і Гамбурзька 1964 вирішила проблеми з зіставленням різних сертифікатів і кваліфікацій різних федеральних земель. Таким чином, шкільна система ФРН була остаточно оформлена, і в такому вигляді існує по сьогоднішній день [25].

Школа в Німеччині є обов'язковою, вона безкоштовна для всіх дітей, в тому числі і іноземців постійно проживають на території ФРН. Велика частина шкіл це державні школи, хоча є і платні, приватні школи [23].

Навчальний рік у ФРН починається 1 серпня. Однак, слід розуміти, що шкільні правила, розпорядок дня, предмети, прийом і відрахування, канікули для кожної федеральної землі різні. Нерідкі випадки, коли навіть в одній федеральній землі існує різні види шкіл. Це була нереальна картина для Східної Німеччини, і повсякденна для Західної [23].

Система шкільної освіти Німеччини ділиться на Schulstufen (три ступені): Primarstufe (початкова або перша), Sekundarstufe I (перша середня або друга перша), Sekundarstufe II (старша або друга II) [18].

На законодавчому рівні був закріплений шкільний вік для німецьких учнів: від 6 до 18-ти років. Однак, в реальності школа могла початися для дитини і трохи раніше 6 років, так і пізніше. Початковій ступені передувала Elementarbereich (Дошкільна ступінь), найчастіше по виконанню 6-ти річного віку дитина переходила до першого ступеня. Початкова ступінь шкільної системи була в Grundschule (початковій школі), куди дитина потрапляла за заявою батьків, якщо йому виповнювалося 6 років до 31 Грудня. Німецька назва початкової школи означає, що це основа для всієї шкільної освіти, і саме тому вона служить необхідним, обов'язковим рівнем для всіх інших типів шкіл [18].

Навчання в початковій школі зазвичай становить 4 класи, однак, в деяких землях, наприклад в Берліні і Бранденбурзі це 6 класів. Перехід до наступного класу здійснювався щорічно, залежно від успіхів учня [18].

Завданнями початкової школи є: а) поступове перетворення ігрової форми в навчальну форму шкільного навчання; б) створення потужного фундаменту для майбутньої освіти. Для вирішення першого завдання протягом 1-2 класу навчання проходить під особливою змістовною та методичною базою. Навчальний блок на тиждень становить 17 годин під час яких учні вивчають німецьку мову, математику, природознавство, музику, рух та естетичне виховання. Велика увага на цьому етапі приділяється і індивідуальності. Учитель може знаходити індивідуальний підхід до кожного учня, проводити диференційований розвиток розуміння і мови, розвивати

спостережливість, а також встановлювати самостійні вимоги до учнів [18]. У порівняння зі східнонімецькою школою, це було великою перевагою, адже дозволяло розкрити індивідуальний потенціал учня. У НДР ж шкільна система була вибудована таким чином, щоб зрівняти учнів, зробити величезну кількість людей з певною спрямованістю [30].

З 3 класу з'являються письмові завдання для учнів, а також учні починають отримувати оцінки. Кожне навчальне півріччя учень отримує Zeugnis (табелю успішності). У Західній Німеччині діяла 6-ти бальна система оцінювання, причому вона вважається рівно навпаки ніж у Східній. Кількісне та якісне оцінювання у ФРН протилежно оцінюванню в НДР. Так, якщо в НДР найвищим балом була оцінка «5», то у ФРН це – «1» [18]. В цілому, система оцінювання була наступною:

6 – «ungenügend» (незадовільно)

5 – «mangelhaft» (недостатньо)

4 – «ausreichend» (достатньо)

3 – «befriedigend» (задовільно)

2 – «gut» (добре)

1 – «sehr gut» (відмінно)

На успішність впливає не тільки хороше засвоєння матеріалу, але і поведінка. На основі знань і поведінки вчителя ставлять оцінки. Якщо в учня виявляється безліч відміток «6» та «5» в кінці року, то його можуть відправити на повторне проходження курсу. Саме така система оцінювання зберігається і в сучасній Німеччині [12].

У 3-4 класах важливим елементом у навчанні є постійне повторення вправ, а також проведення свят і канікул. В кінці 3-го класу батькам пропонують визначитися зі школою, в якій їх дитина продовжить навчання [18].

У початковій школі дуже популярні групи продовженого дня, якщо батьки зайняті на роботі, то учні можуть залишитися в школі під наглядом

педагогів. Вони виконують домашнє завдання, і можуть навіть розвивати індивідуальні здібності [23].

В кінці 4 класу школярів чекає складання іспитів початкової школи. Здається Deutsch (німецька мова) і Mathematik (математика). Після успішного складання іспитів учень повинен перейти в іншу школу з першим середнім ступенем [18].

Крім цього, в шкільній системі ФРН існувала альтернатива початковій школі, яка видавала аналогічний атестат. Йдеться про Sonderschule (спеціальні, або особливі школи). Ці школи призначалися для особливих дітей, з розумовими, духовними і тілесними відхиленнями, і іншими причинами за якими вони не могли відвідувати звичайну школу. Якщо є необхідність, то учень може продовжити навчання в особливій школі, і отримати атестат рівний атестату середньої – I ступеня. На 1997-1998 роки в даних закладах навчалося 4% від усіх німецьких школярів [18].

Після успішного завершення навчання в початковій школі, учні переходять на перший середній ступень навчання. На це припадає 5-10 клас школи, а в деяких випадках з 7 по 10-тий клас. Причому, у ФРН за цей ступень відповідальні кілька видів шкіл [18].

Загальним для всіх типів шкіл є перелік предметів, який обов'язковий для навчання у всіх федеральних землях. З 5 по 10-тий клас учні навчаються: математиці, німецькій мові, фізиці, хімії, біології, історії, соціології, фізичній культурі, мистецтві та музиці, а також релігії. В якості іноземної мови найчастіше вивчають англійську, але в деяких школах викладають французьку, або навіть дві іноземні [18].

Особливу увагу хотілося б зосередити на предметі «Religion» (релігія), де викладається релігійне виховання. Батьки можуть відзначити, що не бажають навчати дитину релігії, в такому випадку цей предмет замінюється на Ethik (етику) [18].

Рівню знань першого середнього ступеня відповідає відразу кілька типів: основна і реальна школи, гімназія та загальноосвітня школа. Розподіл

по цих різних школах завжди різний, і залежить від переваги батьків, шкільних характеристик, а також успішності учня. Тут слід врахувати, що в ФРН грає роль не ідеологічна характеристика, як це було в НДР, а характеристика на основі індивідуальних здібностей, рівня знань, і, звичайно ж, бажання батьків [30]. В цілому, серед хлопчиків найбільш популярним на 1990-тий рік була основна школа, де навчалося 36,3% хлопчиків від усіх. Для дівчаток же в тому ж 1990-тому році найбільш популярним типом шкіл була гімназія, де навчалося 32,2% від усіх дівчаток. Тенденція такого розподілу була присутня і в попередні роки, і збереглася і після [33].

У різних федеральних землях по-різному відбувається перехід з початкової школи в середню. Так само як і різний цей перехід при різному типажі школи. Наприклад, в Баден-Вюртенбурзі, Баварії, Саксонії і Тюрінгії для зарахування в гімназію потрібен певний рівень оцінок, в інших же землях зарахування швидше буде залежати від бажання батьків. Нерідкі випадки, коли в процесі 5-6 класу за учнями спостерігають і в разі необхідності можуть рекомендувати вибрати інший тип школи. На цьому етапі дуже важлива взаємодія батьків і вчителів. З одного боку, такий підхід давно піддається критиці, так як не завжди відповідає бажанню батьків і самого учня. З іншого боку, він допомагає ще на ранньому етапі виявити схильності учня до тих чи інших галузей знань, і направити його в потрібне русло [18].

Ми розглянемо найбільш популярні види німецьких шкіл.

Однією з найпопулярніших шкіл першого середнього ступеня в Німеччині є Hauptschule (Основна школа). Цей тип школи на законодавчому рівні визначений, як обов'язковий. А тому отримання його рівня знань – це обов'язковий етап в житті юних німців [18].

Тут навчаються діти у яких здібності до основ загальної освіти, до практичних і ремісничих занять. Після завершення 9-того або 10-того класу, випускники готові здобувати подальшу освіту за своєю спеціальністю. В цьому відношенні цей тип шкіл навіть чимось схожий на політехнічні школи соціалістичної Німеччини [30].

Серед переліку предметів в основній школі є: німецька мова, історія, соціологія, географія, математика, фізика, хімія, біологія та англійська мова. Однак, англійська мова тут може взагалі бути прибралим зі шкільної програми, або викладатися у вигляді мінімальних знань – читання легких текстів і основи граматики [18].

Особливо важливим в основній школі є предмет «Arbeitslehre» (праця). На праці школярі пов'язували свої наукові та технічні знання, пізнавали основи ремесла [18].

Навчання в основній школі завершується після 9-того класу. Якщо в учня все оцінки не нижче 4, то йому видається Hauptschulabschluss (свідоцтво про закінчення основної школи). Також, навчання в школі може бути продовжено в 10-тому класі, де по закінченню буде видано розширене свідоцтво про закінчення основної школи [18].

Найчастіше Відділ освіти федеральної землі направляє учня в Fachschule або Berufsschule (професійні училища). Тут може відбуватися Ausbildung (професійне навчання) або може бути запропонована Duales System (система подвійного навчання). Остання означає, що частина навчання відбувається в шкільній системі, частина у виробничій сфері. В цілому, в таких училищах учень отримує робочу кваліфікацію [18].

Наступним розглянутим типом шкіл є Realschule (реальна школа). Реальна школа є школою за вибором. Фактично ж, навчання в ній проходить під час шкільно-зобов'язаного віку, і її успішне завершення означає виконання закону про обов'язкову освіту [18].

Реальна школа призначена для дітей схильних до теоретичних і практичних знань, у яких фізико-математичні здібності і гуманітарні предмети сприймаються ними вкрай холодно. У таких школах учні отримують розширені загальні знання і готуються до отримання спеціальності. Тут величезну роль відіграють економічні пізнання, адже найчастіше учні – це майбутні робочі сфери торгівлі та адміністрації [18].

Серед шкільної програми наступні предмети: німецька мова, історія, соціологія, географія, англійська, математика, хімія, фізика, і біологія. Хотілося б звернути увагу на те, що англійська вивчається не тільки за стандартами Великобританії, але і США. Найчастіше, ухил ведеться на технічне знання англійської [18].

Завершенням навчання в реальній школі є 10-тий клас, після якого учень отримує Realschulabschluss (свідоцтво про закінчення реальної школи). Також як і для основної школи, для отримання свідоцтва всі оцінки повинні бути не нижче 4 [18].

Разом з цим після реальної школи проводиться три іспити (в Баден-Вюртемберзі, Рейнланд-Пфальці і Саарланді), де учням необхідно отримати оцінку «3» і вище. Якщо ця умова була виконана, то учень може претендувати на вступ до професійних шкіл підвищеного рівня, або gymnasiale Oberstufe (старші класи гімназії). Причому, рівень оцінок і успіхів для надходжень в старшу гімназію може відрізнятись в кожній федеральній землі [18].

Ще одним популярним типом шкіл у ФРН є Gymnasium (гімназія). Гімназія також як і реальні школи є школою за вибором, і може замінити основну школу. Це вважається найбільш елітним типом шкіл, які є в ФРН [18].

У гімназіях даються широкі і поглиблені знання. Однією з метою є розвинути ті здібності у школярів, до яких вони мають схильність. Зазвичай, в гімназії навчаються діти з тягою до поглибленого вивчення загальних предметів, мов і логічно-абстрактного мислення. У гімназіях педагоги беруть участь у формуванні характеру учня, розкриттю його індивідуальних нахилів, встановленню соціальних, релігійних та етичних понять [18].

Частково, це схоже з методикою виховання школярів в НДР. Однак, в західнонімецьких школах переважно розвивалися індивідуальні нахили, а етичне виховання передавало традиції німецького народу. У НДР же все зводилося до створення «соціалістичного німця» [30].

У процесі навчання в гімназії, учень досконало опановує рідну мову, а також вільно може використовувати іноземну мову. Також, вивчається історичний розвиток і аналіз явищ в природі і суспільстві [18].

Самі ж гімназії поділяються на різні типи. Особливістю таких типів є поглиблене вивчення тих чи інших предметів, які можуть бути відсутніми в інших школах. Існують гімназії, де вивчають кілька іноземних мов, таких як латинь, французька, давньогрецька, в інших же перевагу віддають природничим наукам, в інших музиці і так далі [18].

Навчання в гімназіях триває з 5-ого по 13-тий клас. Залежно від землі, це навчання може початися пізніше, або закінчитися раніше. Наприклад, в Саксонії і Тюрингії навчання закінчується після 12-того класу. В інших же землях після 13-того. Після закінчення навчання випускник отримує Abitur (атестат зрілості) [18].

Але, слід пам'ятати, що не всі учні гімназії повинні, а іноді і не можуть, йти в 11 клас. Вони можуть піти після 10-того і продовжити професійне навчання [18].

Старша, або друга середня ступінь шкільної освіти в ФРН це старші гімназійні класи. Це 10-13 класи, які закінчуються здачею іспитів на атестат зрілості. Який дозволяє вступати до вищих навчальних закладів без іспитів [18].

Навчання рівне другого середнього ступеня можна також отримати в berufliche Gymnasien / Fachgymnasien (професійній гімназії). На відміну від звичайної гімназії, у професійної немає молодших і середніх класів, сюди надходять учні зі свідоцтвом про закінчення середньої освіти. Тут навчаються три роки, протягом яких вивчають професійну орієнтацію. Після закінчення учні отримують свідоцтво про загальну повну освіту, але повної професійної кваліфікації не дають [18].

Найменш популярним, але все ж також масовим, типом шкіл є Gesamtschule (загальноосвітня школа). Вони з'явилися в 1970-тих роках, як

експеримент в галузі освіти, але навіть через десятиліття не набули широкої популярності [27].

Спочатку, загальноосвітні школи призначалися для того, щоб вести навчання дитини з молодших класів прямо до отримання атестата в одній школі, з одними вчителями. Частково вони були схожі на єдині соціалістичні школи в НДР, з одним лише розголосом, що були позбавлені ідеології і тотальної підтримки держави. Саме остання обставина і зіграло свою роль в процесі поширення загальноосвітньої школи в ФРН [26].

Концепція загальноосвітньої школи, з денним перебуванням, призначена для протидії розвитку, в якому учні з різних соціалізованих соціальних груп (наприклад: вчені, робітники і т.д.) стають чужими на ранній стадії. Ці школи повинні були зробити доступною освіту для всіх верств населення, при цьому ігноруючи походження дитини, на відміну від традиційних шкіл Німеччини [27].

Девізом таких шкіл є: «Разом вчимося один у одного, і навчимося жити разом!». Підлітки з низькою успішністю навчаються разом з більш успішними учнями і у них і всі вчать разом, щоб спілкуватися з людьми з усіх верств суспільства і при необхідності направляти їх, таким чином, відбувається соціальна інтеграція. Однак ця мета поки досягнута лише частково, так як загальноосвітня школа, з одного боку, конкурує з багаторівневою шкільною системою. З іншого боку класовий склад шкільного класу багато в чому залежить від регіону охоплення школи (житловий масив робітників, село, наукове місто і т.д.). Разом з цим, загальноосвітній школі доводиться конкурувати зі школами інших типів, незважаючи на їх рівне законодавче положення [26].

Існує два типи загальноосвітньої школи: *kooperative Gesamtschulen* (корпоративні загальноосвітні школи) та *integrierte Gesamtschule* (інтегровані загальноосвітні школи) [26].

У першому вигляді, корпоративній школі об'єднується типаж основної, реальної та гімназійної школи. Єдиний шкільний шлях відбувається під

керівництвом єдиного директора школи, і колеґії вчителів, тут також загальний голова батьківського комітету. Учень в такій школі вибирає не школу, а шлях всередині школи. Як і в початковій школі, загальноосвітня школа вимагає від вчителів особливих дидактичних навичок, завдяки яким вчителі можуть виявити схильності дитини до того чи іншого предмету і рекомендувати шлях. Найчастіше цей процес відбувається в 5-6 класі [26].

В інтегрованій школі дещо інша структура. Школярі діляться за напрямками основної, реальної та гімназійної школи, і навчаються паралельно. Але тут відсутній процес залишення учня на другий рік, в разі неуспіхів, його можуть переправити з одного напрямку на інше. Звичайно, за заявою від батьків учневі можуть провести повторне навчання [26].

До речі, саме в цей тип шкіл батьки можуть здати дитину, якщо не згодні з рекомендаціями початкової школи. В такому випадку в процесі 5-6 класу вчителі зможуть виявити схильність учня до тих чи інших предметів [18].

Після 10-го класу за загальноосвітньою школою може слідувати рівень старшої школи. В цілому, загальноосвітня школа дає можливість отримати свідоцтва про закінчення рівні основної, реальної та гімназійної школи [26].

Всі типи школи дають якісну середню освіту, і належать до державних, загальнодоступних шкіл ФРН, яких більше 44 тисяч по всій країні. Також, слід розуміти, що з початку 1950-их років зростала тенденція до підвищення грамотності, і все більшої орієнтації на спеціалізацію серед молодих німців. Так, починаючи з 1952 року, неухильно падав відсоток учнів в основній школі, а відсоток учнів в реальних і гімназійних школах, а з 1970-тих і в загальноосвітніх неухильно зростав. Це можна охарактеризувати, як хороший приклад вдалих німецьких реформ, згідно з якими підвищувалася доступність якісної освіти для всіх верств населення [33].

Також, у ФРН існують і альтернативні школи, в яких навчаються трохи менше 5% німецьких школярів.

Однією з найчисельніших альтернативних шкіл є Waldorfschule (Вальдорфська школа). У цих школах починаються вчитися з 1 класу, і головна мета розвинути творчі здібності дитини. Оцінок тут не ставлять аж до державних іспитів. Викладання ведеться циклами, і тому перехід від предмета до предмету відбувається із закінченням циклу, в кілька тижнів. У таких школах можуть отримати, як атестат зрілості, так і свідоцтво про закінчення середнього ступеня [25].

Ще однією, популярною альтернативою державним школам є школа Montessori-Schulen (Школа Монтесорі). Це школа з католицьким ухилом, однак, головна її риса в тому, що діти повинні вільно розвиватися. Всі зусилля вчителів спрямовані на те, щоб дитина сама бажала навчатися і виробляла дисципліну [25].

Враховуючи все вищесказане, хотілося б зробити висновок. Західнонімецька шкільна система бере свій початок у другій половині 1940-вих років, з моменту повернення веймарських традицій в школу. І хоча така система і піддавалася критиці, все ж вона утвердилася у всій Західній Німеччині. Таким чином, на західнонімецьких територіях утвердилася триступенева шкільна система.

Законодавчою базою для шкільної системи стала німецька Конституція 1949 року, коли давала право кожній федеральній землі регулювати місцеві шкільні справи, своїми законами і правилами. З метою зробити рівними шкільні свідоцтва та атестати різних федеральних земель в 1950-1960-тих роках були проведені дві конференції – Дюссельдорфська і Гамбурзька. Вони закріпили вигляд німецької школи на багато десятиліть. Згідно з цими документами, школа – є обов'язковим інститутом в житті кожного німця, і отримання освіти в ньому безкоштовно і доступно.

Першим рівнем в триступеневій системі є початкова ступінь, яка викладається в початковій школі. Саме вона закладає фундамент для всіх наступних ступенів. Тут викладається загальні предмети, учні поступово звикають до оцінок, а вчителі виявляють індивідуальні здібності у дітей.

Завдяки цьому шкільному етапу, в учнів формуються не тільки основи знань, а й виробляються індивідуальні здібності. Після початкової школи учень отримує характеристику і рекомендації, на основі своїх особливостей.

Початкова ступінь може бути викладається і в спеціальній школі, для дітей-інвалідів, або у яких певні проблеми зі здоров'ям. У спецшколі може і продовжуватися навчання середнього ступеня, якщо в цьому є необхідність.

Наступною ланкою в навчанні є перша середня ступінь. Отримати знання цього ступеня можна в цілому ряді загальнодоступних державних шкіл, а також у ряді альтернативних.

Для учнів, чийі здібності проявляються в практичній роботі і ремеслі, пропонується основна школа. Вона дає можливість людині підготуватися до професії, і вступити в професійне училище.

Для тих, чийі здібності розвинені в практичних і теоретичних знаннях, з математико-природним ухилом існує реальна школа. Вона готує працівників торгівлі та адміністрації. Завдяки отриманню освіти в реальній школі учень може, як продовжити навчання в другому середньому ступені, так і піти навчатися за професією.

Самим елітним закладом після отримання першого середнього ступеня є гімназія. Гімназії відрізняються високими вимогами до мов і гуманітарних наук. Саме тому сюди частіше надходять діти, з тягою до мов і гуманітарним складом розуму. Однак, самі ж гімназії розділяється на безліч типів і ухилів, існують і гімназії з математичним ухилом, і музичним і тощо. Завдяки гімназії у школяра відкриваються двері в старші шкільні класи, де викладається друга середня ступінь.

Ще однією можливістю отримати першу середню ступінь, це піти в загальноосвітню школу. Цей тип шкіл у ФРН повинен був зробити освіту доступною, для всіх верств населення, стерти відмінності між ними. Також, він давав можливість в процесі навчання (в 5-6 класі) виявити індивідуальні нахили учня, якщо вони були неправильно визначені в початковій школі.

Завдяки даному виду шкіл учні можуть навчатися в одній школі за методами основної, реальної та гімназійної школи.

Такий же рівень освіти німецькі школярі можуть отримувати і в альтернативних школах, наприклад вальдорфській школі і школі Монтесорі.

Наступною сходинкою є друга середня. Такий тип знань учні можуть отримувати в старших гімназійних класах. Це пряма дорога в університети та інші вищі навчальні заклади.

Таким чином, школа у Федеральній Республіці Німеччини являє собою триступеневу, де величезна увага приділена індивідуальним особливостям учня, завдяки яким його направляють в певний тип школи, де він має розкрити свій потенціал.

Висновок по розділу 3

Підводячи підсумки, хотілося б зробити висновок по даному розділу. Після 1945-того року на території Німеччини утвердилися принципово різні шкільні системи. На заході німецька влада постаралася повернути традиційну, веймарську модель школи, на сході ж соціалістична влада спираючись на радянський досвід і потреби партії створювали новий тип шкіл.

Спочатку, і влада ФРН, і НДР намагалися узаконити свої шкільні системи юридичними актами і відповідними законами. У Західній Німеччині конституційно було дозволено федеральним землям вводити свої шкільні закони; а з часом на постійній Конференції міністрів освіти західнонімецькій владі вдалося привести до певних норм всі німецькі школи. У Східній Німеччині ж уряд видавав закони, які робили ідентичною всю систему шкіл на сході.

Однією з найважливіших проблем для обох німецьких держав стала доступність освіти для всіх верств населення. Хоча, і причини для вирішення цієї проблеми у ФРН і НДР були різні.

У ФРН традиційна, триступенева система піддавалася критиці, як всередині країни, так і за її межами. Бажання зробити доступною школу привели до створення загальноосвітньої школи, де разом навчалися діти всіх верств населення. Однак, така школа не набула широкого поширення. Тому, західнонімецька влада доклала зусиль, щоб зробити доступною інші типи школи.

Так, початкова і основна школа в ФРН була доступною практично всім бажаним, і була на законодавчому рівні закріплена, як обов'язкова. При цьому, інші типи шкіл, такі як реальна школа і гімназія могли бути обрані батьками учня, якщо він мав певну здатність до предметів, що викладаються там. Важливим було те, що хоча це і були школи за вибором, навчання в них виконувало умови закону про обов'язкову освіту. Таким чином, в Західній Німеччині навчання було не тільки доступним, але і відповідало індивідуальним здібностям учня.

У НДР ж спочатку утвердилася обов'язкова і доступна для всіх дітей, і всіх верств населення школа. Але причини в цьому було не просто подарувати освіту. У Східній Німеччині школа була інструментом партії і уряду, а тому, школа, перш за все, повинна була вивести робочий клас і сільське населення на новий рівень знань. Зробити нову еліту соціалістичної держави, відданого батьківщині і соціалізму, причому не тільки східнонімецькому, а й світовому, на чолі з СРСР. Особливу роль тут віддавалася молодіжним організаціям типу німецької піонерії і комсомолу.

У єдиній школі НДР намагалися не розвинути індивідуальні здібності учня, а навпаки зробити невід'ємною частиною колективу. Перевага віддавалася технічними спеціальностями, і трудовій роботі, фактично зі шкільної лави молодих німців готували до праці. А з часом, почалася і мілітаризація школи, та крім трудових занять з'явилася і військова підготовка в школах.

Навіть у спеціальних школах НДР, які вважалися елітними, був певний ухил, по потрібному державі шляху. Та й до того ж місця в них були обмеженими, чого не скажеш про аналогічні заклади у ФРН.

Таким чином, практично 40 років в Німеччині розвивалися принципово різні шкільні системи. В кінці XX століття розвиток східної школи було перервано, а її досягнення швидко забуті, і по всій території Німеччини поширилася західна модель шкіл.

ВИСНОВКИ

У висновку хотілося б зробити загальні висновки по темі наукової роботи. В ході нашого дослідження була розглянута німецька школа в другій половині ХХ століття.

Для докладного вивчення даного питання був здійснений огляд використовуваних джерел і літератури. Розгляду постали юридичні документи, у вигляді законів, і статутів організації, що діяли в Німеччині. Для вивчення теми вибиралися виключно ті документи, які безпосередньо впливали на німецьку освіту.

Також, в ході даного огляду ми прийшли до висновку, що тема німецької школи в період середини 1940-вих – кінця 1990-тих вивчена досить докладно. Велика частина наукових робіт зроблена на території сучасної ФРН, тому наша дослідницька робота має великий список німецькомовної історіографії по темі. Велика частина цих робіт випущена вже в 21 столітті, і вона має більш справедливий і здоровий погляд на школу Східної Німеччини, а також зберігає тенденцію спірних поглядів на систему шкільної освіти в ФРН.

Разом з цим в нашій роботі присутня чимала частина російськомовної та української історіографії. Хоча ця тема в країнах колишнього СРСР вивчена менш докладно. Відрізняється і її погляд на німецьку школу. Так, багатогранними стають оцінки школи НДР. У літературі радянського періоду її оцінюють лише з позитивного боку. У пострадянський період, в СНД її також піддавали критики, проте в більшості випадків до неї ставляться нейтрально. Що стосовно школи ФРН, то серед використаної історіографії німецька школа представляється в позитивному ключі. Її оцінюють, як сучасну, доступну, успішну, і як приклад якісної системи освіти.

Таким чином, можна зробити висновок, що різні дослідники в основному однаково оцінюють школу Німеччини, і використання різної

історіографії лише дозволяє сформувати найбільш об'єктивний і цілісний погляд на німецьку школу.

Велику увагу в нашій науковій роботі приділено історії та історичним умовам німецької школи в другій половині ХХ століття. Окремо була вивчена історія школи на заході і сході країни, враховуючи їх державний поділ.

В ході вивчення цієї частини дослідження, ми прийшли до висновків, що, починаючи з середини 1940-вих, перед німецькою школою виникли ідентичні проблеми, як на заході, так і на сході. Однак, будучи розділеним на дві різні держави, німецькій освіті довелося вирішувати дані проблеми різними методами.

Гострим стало питання нацистської спадщини в німецьких школах. На заході, у ФРН від нього позбавлялися реставрацією старих німецьких порядків, повернення традиційних шкіл, звернення до досвіду Веймарської республіки, і країн-переможниць у Другій світовій війні.

На Сході ж, в НДР це питання вирішувалося більш кардинально, під гаслом демократизації школи, нацистська ідеологія швидко була змінена соціалістичною. Колишні молоді вчителі Третього рейху повинні були пройти атестацію.

Разом з цим назривала проблема загальних стандартів освіти в різних частинах країни. Особливо це стало актуальним для школи ФРН, яка мала на увазі в собі різні типи шкіл, а також підпорядковувалася різним федеральним землям. І хоча, Конституція 1949 року дозволяла існувати такій системі, уряд ФРН вимушено було сприяти взаємному визнанню сертифікатів про утворення різних земель один одним. Для цього західнонімецькі землі проводили конференцію міністрів освіти, яка приймала такі рішення. Завдяки цьому певні стандарти були досягнуті.

Східнонімецький уряд вирішував же ці проблеми інакше, і набагато раніше, ніж влада ФРН. Східна школа швидко була приведена до єдиного порядку, і таких проблем практично не знала. Це пояснюється тим, що якщо

у ФРН змушені були вирішувати такі проблеми представники різних політичних течій, і земель, то в НДР це вирішувалося в рамках однієї політичної партії – СЄПН, яка контролювала уряд і всі гілки влади в державі.

Нагальною проблемою для Німеччини стала доступність школи для всіх верств населення, а також створення поліпшення якості освіти. У ФРН же це питання вирішувалося на законодавчому рівні, із залученням іноземного досвіду, зокрема американського. Для цього у ФРН була введена експериментальна загальноосвітня школа. Питання з поліпшенням якості одержуваної освіти повинна була вирішити західнонімецька педагогіка.

У НДР ж, проблема з доступністю вирішилася набагато раніше, і кожен новий закон про освіту підтверджував обов'язкове право кожного громадянина на обов'язкову освіту. Школа теж вбирала іноземний досвід, якщо не повністю копіювала його, в даному випадку це досвід радянської школи. Завданнями східної школи було викладати ту освіту, яка була вигідна державі, так були влаштовані політехнічні школи.

Разом з цим слід зазначити, що школа в НДР – це не просто навчальний заклад, це один з інструментів держави і партії, один з гвинтиків ідеологічного механізму соціалістичної країни. Школа в таких умовах змушена була виконувати не тільки навчальні завдання, а й виховувати певні якості в німецькій молоді.

Важливим етапом у розвитку всієї німецької школи стали 1990-ті роки. Східна школа потрапила під управління ФРН, таким чином, шкільна система ФРН зіткнулася з необхідністю інтегрувати в свою систему абсолютно іншу структуру. З іншого боку, колишня школа НДР повинна була інтегруватися в школу ФРН. Це був важкий етап у житті самої Німеччини. Початок 1990-тих ознаменував собою перехід східних шкіл на типи шкіл, поширених на заході. Таким чином, шкільна система НДР була повністю зруйнованою, і її історія закінченою. Школа ж ФРН змогла пройти цей етап, який став останнім, на сьогоднішній момент, етапом який вносив зміни в шкільну справу.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що друга половина ХХ століття була дуже важливою у розвитку німецької школи, вона принесла їй безліч важливих реформ і сформувала сьогodнішню німецьку школу.

Ще однією важливою частиною в нашій праці була сама шкільна система Німеччини в досліджуваний період. Виходячи з історичних умов західна і східна німецька школа були принципово різними, і незважаючи на однакові проблеми і завдання, причини і способи їх вирішення було різними.

Школа ФРН являла собою класичну триступеневу школу. Разом з цим середню освіту 5-10 класи німецькі діти могли отримати в чотирьох основних типах шкіл: основній, реальній, гімназійній та загальноосвітній школі. Також, в цій системі діяв індивідуальний підхід до учнів, завдяки чому визначалася схильність у кожного учня до тих чи інших предметів. У зв'язку з чим, учня після початкової школи могли направити в один, з перерахованих вище типів шкіл. Така система дозволяє отримати хороших і якісних фахівців.

Школа НДР являла собою унітарну школу. Це був один основний тип школи, який давав переважно технічну освіту, таким чином, вирощуючи великі кадри для технічних спеціальностей. Це було важливим для Східної Німеччини. Також, східна школа не прагнула розвинути індивідуальні особливості, навпаки, дитина виховувалася як частина колективу. Виховання було колективним. Не маловажною була і наявність в школі НДР ідеологічних організацій – піонерів-тельманівців і Вільної німецької молоді. Саме ці організації виховували любов до держави і соціалізму, а також формували колективи. Разом з цим, східна школа була мілітаризована, юнаків з дитинства привчали до того, що вони повинні віддати свій обов'язок батьківщині і повинні бути готові до служби в армії.

Таким чином, можна зробити висновок, що на заході і сході Німеччини протягом 40 років розвивалися принципово різні шкільні системи, що мають різні пріоритети і цілі.

У висновку можна сказати те, що розвиток шкільної системи Німеччини в другій половині ХХ століття являла собою складний історичний процес, який розділив німецьку школу на дві частини, що розвиваються паралельно, з часом, історія знову дала можливість розвиватися єдино, і німецька школа подолала відмінності і успішно об'єдналася в одну систему, в ході чого була сформована сучасна шкільна система Німеччини.

СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел

1. Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern. Band 8. Die Besatzungszeit und die Entstehung zweier Staaten - 1945-1961. Gesetz über die sozialistische Entwicklung des Schulwesens in der Deutschen Demokratischen Republik. 2. Dezember 1959. URL: https://ghdi.ghidc.org/pdf/deu/Vol.8_Chap.20_Doc.07_GER.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
2. Dieser Anhang ist Teil der Anfrage „Düsseldorfer Abkommen von 1955“. URL: https://fragdenstaat.de/anfrage/dusseldorfer-abkommen-von-1955/103134/anhang/1955_02_17-Duesseldorfer-Abkommen.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
3. Die Verfassung der Freien Deutschen Jugend. Stamm, Klaus-Dieter 29.12.20041. URL: <https://docplayer.org/35145834-Die-verfassung-der-freien-deutschen-jugend.html> (дата звернення: 05.09.2021).
4. Gesetz zur Demokratisierung der deutschen Schule: Tag des Gesetzes: 2. Juni 1946. URL: https://zs.thulb.unijena.de/receive/jportal_jparticle_00335136 (дата звернення: 05.09.2021).
5. Gesetz über das einheitliche sozialistische Bildungssystem (25. Februar 1965); abgedruckt in: Siegfried Baske, Bildungspolitik in der DDR. Dokumente. Wiesbaden, 1979, S. 97-130. URL: <https://docplayer.org/63596264-Gesetz-ueber-das-einheitliche-sozialistische-bildungssystem-vom-25-februar-1965.html> (дата звернення: 05.09.2021).
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100- 1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 u. 2 Satz 2 des Gesetzes vom 29. September 2020 (BGBl. IS.2048) URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).

7. Hamburger Abkommen 1964. URL: https://de.scribd.com/doc/291216326/1964-10-28-Hamburger-Abkommen?language_settings_changed=Deutsch (дата звернення: 05.09.2021).
8. Statut der Pionierorganisation "Ernst Thälmann". Stamm, Klaus-Dieter 29.11.2002. URL: <https://docplayer.org/35793217-Statut-der-pionierorganisation-ernst-thaelmann.html> (дата звернення: 05.09.2021).
9. Verwaltungsgesetze für das Gebiet der ehemaligen DDR, Verlag C.H.Beck (Stand 1994) von Münch, Dokumente der Wiedervereinigung Deutschlands, Kröner Verlag Stuttgart 1991.- -- URL: <http://www.verfassungen.de/ddr/schulgesetz90.htm> (дата звернення: 05.09.2021).

Список літератури

10. Большая советская энциклопедия (БСЭ) URL: <http://niv.ru/doc/encyclopedia/bse/fc/slovar-193-64.htm#zag-10153> (дата звернення: 05.09.2021).
11. Брандт Б., Методика преподавания русского языка в ГДР. С.86-89 – Москва. URL: <http://journal.pushkin.institute/archive/archive/1970/1970-3/Методика%20преподавания%20русского%20языка%20в%20ГДР.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
12. Гращенко П.Л. Образование в Германии. С.1-5. URL: <https://iti.bsuir.by/UserFilesUpload/image/Novosti/07.12.2012/Образование%20в%20Германии.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
13. Громыко А.А., Пономарева Б.Н. История внешней политики СССР, 1917 – 1985: В двух томах. Том второй: 1945 – 1985 гг. : монографія. Москва : Наука, 1986. 691 с. URL: <https://naukaprava.ru/catalog/435/840/38343> (дата звернення: 05.09.2021).
14. Джурило А. Стратегії реформування загальної середньої освіти НДР і ФРН у другій половині ХХ століття, Порівняльно-педагогічні студії № 2-3 (16-17), 2013, с. 95-102. - URL: <https://lib.iitta.gov.ua/5056/1/Dzhurylo.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).

15. Замский Х.С. История олигофренопедагогики. -- 2 изд. Москва : Просвещение, 1980. 398 с. URL: http://pedlib.ru/Books/4/0174/4_0174-149.shtml (дата звернения: 05.09.2021).
16. Иванов А.Е. Германская Демократическая Республика : пособие. Вюнсдорф : Политическое управление ГСВГ, 1984. 216 с. URL: <http://gsvg88.narod.ru/buch-DDR/ddr.htm> (дата звернения: 05.09.2021).
17. Кива А.В. Социалистическая ориентация аномалия или естественная фаза мирового развития. – Киев – 1997. С.15-25 URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/033/836/1231/003Kiva.pdf> (дата звернения: 05.09.2021).
18. Кипнис Д., Кипнис А., Михайлова Н. Школьное образование в Германии. Москва : Просвещение, 1999. 145 с. URL: https://thelib.ru/books/mihaylova_n_kipnis_a_kipnis_d/shkolnoe_obrazovanie_v_germanii-read.html (дата звернения 05.09.2021)
19. Кульбакин В.Д., Айзин Б.А., Галкин И.С., Сказкин С.Д.. История Германской Демократической Республики. Москва : Наука, 1979. 535 с. URL: https://www.studmed.ru/kulbakin-vd-otv-red-istoriya-germanskoj-demokraticeskoy-respubliki-1949-1973_ae1245ac996.html (дата звернения 05.09.2021)
20. Никоненко Д.Н. Деятельность молодежных организаций в процессе объединения ФРГ и ГДР – Москва: ПГПУ, 1993 – 214 с. - URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_000328767/ (дата звернения: 05.09.2021).
21. Овсянникова М.А., Интеграция общеобразовательной школы Восточных земель Германии в общую образовательную систему ФРГ. Дис.. канд. пед. наук Москва., 2001. - 224с. URL: <https://www.dissercat.com/content/integratsiya-obshcheobrazovatelnoi-shkoly-vostochnykh-zemel-germanii-v-obshchuyu-obrazovatel> (дата звернения: 05.09.2021).

22. Погорельская С.В. Германия: Реформы школьного и высшего образования [Текст] // Актуальные проблемы Европы. - 2013. - № 2. - С. 114-141. - Библиогр.: с. 140-141 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/germaniya-reformy-shkolnogo-i-vysshego-obrazovaniya/viewe> (дата звернения: 05.09.2021).
23. Понимасов Д, Токарева О.Ю. Система школьного образования в Германии, Педагогическая психология / – Комсомольск на Амуре.: Амурский ГПУ, 2017. – 360 с.48-52 URL: https://amgpgu.ru/upload/iblock/799/ponimasov_d_tokareva_o_yu_sistema_shkolnogo_obrazovaniya_v_germanii.pdf (дата звернения: 05.09.2021).
24. Талецкая Н.Н.. Этапы становления школьного образования для устойчивого развития в ФРГ. с.142-145. URL: http://www.bseu.by:8080/bitstream/edoc/78039/1/Taletskaia_N.N._142_145.pdf (дата звернения: 05.09.2021)
25. Юшина Е.В. Реформаторская педагогика Германии в исторической ретроспективе : учебное пособие /. Бишкек: КРСУ, 2013. 126 с. URL: <http://www.lib.krsu.edu.kg/uploads/files/public/5089.pdf> (дата звернения: 05.09.2021)

Список іноземної літератури

26. Eick Dreher; Fend, Helmut; Haenisch, Hans Auswirkungen des Schulsystems auf Schulleistungen und soziales Lernen. Ein Vergleich zwischen Gesamtschule und dreigliedrigem Schulsystem Zeitschrift für Pädagogik 26 (1980) 5, S. 673-698 URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2021/14117/pdf/ZfPaed_1980_5_Fend_Dreher_Haenisch_Auswirkungen_des_Schulsystems.pdf (дата звернення: 05.09.2021)
27. Fasselt Christine, Ingrid Wenzler (Text) Jürgen Theis (Layout), Auflage (Neudruck) Gemeinnützigen Gesellschaft Gesamtschule e.V. Huckarder Str. 12. URL: <https://docplayer.org/21722132-Was-ist-das-gesamtschule.html> (дата звернення: 05.09.2021)

28. Geißler, Gert Gemeinsam lernen - im Pionierkollektiv. Zur Geschichte der "Einheitsschule" in der DDR. Gemeinsam Lernen 5 (2019) 2, S. 32-37.
URL:
https://www.pedocs.de/volltexte/2020/17465/pdf/Geissler_2019_Pionierkollektiv_A.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
29. Gregor Delvaux de Fenffe und Martina Frietsch. Schulgeschichte URL:
<https://www.planet-wissen.de/gesellschaft/lernen/schulgeschichte/index.html#DDR> (дата звернення: 05.09.2021)
30. Hauptstein Falk (Autor:in), 2006, Vergleich der Schulsysteme der Deutschen Demokratischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland, München, GRIN Verlag, URL: <https://www.grin.com/document/76621> (дата звернення: 05.09.2021)
31. Jensch Hugo, Die demokratische Schulreform - URL:
<http://www.geschichte-pirna.de/Schulreform.pdf> (дата звернення: 05.09.2021)
32. Jensch Hugo, Zum Bildungswesen der DDR - URL: <https://geschichte-pirna.de/Bildungswesen-DDR.pdf> (дата звернення: 05.09.2021)
33. Lundgreen Peter, Schule im 20. Jahrhundert. Institutionelle Differenzierung und expansive Bildungsbeteiligung. Benner, Dietrich [Hrsg.]; Tenorth, Heinz-Elmar [Hrsg.]: Bildungsprozesse und Erziehungsverhältnisse im 20. Jahrhundert. Weinheim : Beltz 2000, S. 140-165. - (Zeitschrift für Pädagogik, Beiheft; 42) URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2013/8446/pdf/Lundgreen_2000_Schule_im_20._Jahrhundert.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
34. Monseers Maria. Schule in der DDR – Lager der Erholung und Arbeit und das DDR Schulrecht – 2019 – URL:
<https://www.eltern-heute.de/index.php/2019/09/23/schule-in-der-ddr-lager-der-erholung-und-arbeit-und-das-ddr-schulrecht/> (дата звернення: 05.09.2021).

35. Neuner Gerhart, Das Einheitsprinzip im DDR-Bildungswesen. Zeitschrift für Pädagogik 43 (1997) 2, S. 261-278. URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2015/6982/pdf/ZfPaed_1997_2_Neuner_Einheitsprinzip_im_DDR_Bildungswesen.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
36. Ohlhaber Frank. Schulentwicklung in Deutschland seit 1964 Manuskript (2007/überarb. 2008) URL: https://www.unifrankfurt.de/51736016/Ohlhaber_AufsatzSchulentwicklung.pdf (дата звернення: 05.09.2021).
37. Röhrich Felix, Das Spezialschulwesen in der DDR. Begabtenförderung im Einheitsschulwesen. 2021, 58 S. - (Staatsexamensarbeit, Universität Leipzig, 2020) URL: https://www.pedocs.de/volltexte/2021/21758/pdf/Roehricht_2020_Das_Spezialschulwesen_in_der_DDR.pdf (дата звернення: 05.09.2021)
38. Schroeder Richard. Um das Erbe der Revolution betrogen?. 9. Dezember 1999 Quelle: DIE ZEIT, 50/1999.-
URL: https://www.zeit.de/1999/50/Um_das_Erbe_der_Revolution_betrogen_/komplettansicht (дата звернення: 05.09.2021).